

Ілля Федоров

ВИБІР ТВОРІВ

„УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“

Видавництво кращих творів
українського й усевітнього
письменства

ВИХОДИТЬ у ЛЬВОВІ НАКЛАДОМ ІВАНА ТИКОРА
кожного місяця в об'ємі 8 аркушів друку.

В 1933-ому році вийшли такі твори:

- ч. 1. *Д. Мордовськ*: „Гайдамаки“ ч. I.
- ч. 2. *Д. Мордовськ*: „Гайдамаки“ ч. II.
- ч. 3. *М. Гоголь*: „Страшна Помста“
- ч. 4. *В. Радич*: „Максим Залізняк“ ч. I.
- ч. 5. *В. Радич*: „Максим Залізняк“ ч. II.
- ч. 6. *С. Даушків*: „Опанас Тятива“
- ч. 7. *О. Туряцький*: „Син Землі“ ч. I.
- ч. 8. *О. Туряцький*: „Син Землі“ ч. II.
- ч. 9. *І. П. Горішівський*: „Під прапори Хмельницького“
- ч. 10. *Галина Журба*: „Зорі світ заповідають“ —
(преміовано українською літературною нагородою 1932/1933)
- ч. 11. *М. Голубев*: „Вчорашня легенда“
- ч. 12. *П. Свій*: „Степові оповідання“.

Новим Передплатникам комплект цього річника вишлемо
поштою по одержанні вл. 9'60.

ПЕРЕДПЛАТА:

Місячна	0'95 зол.
Чвертьрічна	2'60 зол.
За кордоном річно згори 13 злотих, або їх різновартість.	

Поодинокі томи „У. Б.“ можна дістати
в усіх краєвих книгарнях.

Адреса:

„УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“

Львів, ул. Косцюшка 1 а.

Чекове Конто П. К. О. 500,277. з допискою „У. Б.“

„УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“

Ч. 8 (20)

СЕРПЕНЬ

1934

О. Ю. ФЕДЬКОВИЧ

ВИБІР ТВОРІВ

З передмовою
Миколи Голубця

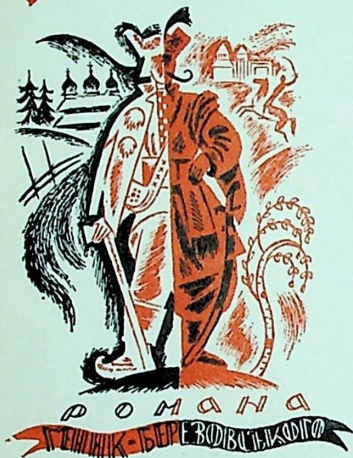
Л Ї В І В

НАКЛАДОМ ІВАНА ТИКТОРА

ДР. ВОЛОДИМИР ЗАРАЙКЕВИЧ
АДВОКАТ ВІСЬКОЛУД ОСОБНИК
TULA online.org
в Березині

Друковано 5.000 примірників.

EX LIBRIS

Обгортка рисунку Юрія Кірівка.

Друк. М. дицький—Тиктор, Львів, Бляхарська 9. Тел. 34-76.

ВИБІР ТВОРІВ О. Ю. ФЕДЬКОВИЧА

З М І С Т :

<i>М. Голубець</i> : Осип Юрій Федькович	5
Поезії:	
Сестра	17
Рекрут	18
Дезертир	19
Нічліг	20
У Вероні	20
Ой вийду я з хати...	21
Золотий лев	22
Добуш	25
Дністер	31
Чому?	31
Оповідання:	
Штефан Славич	33
Таліянка	55
Сафат Зінич	60

Побратим	63
Три, як рідні брати	69
Серце не навчити	89
Хто винен	102
Стрілець	110
Опришок	118
Голорожечка	126

О. Ю. Ф Е Д Ь К О В И Ч

Дня 8 серпня 1934 р. проминуло сто літ з дня народження «буковинського соловія», визначного українського поета, письменника та культурного діяча Осипа Юрія Федьковича.

Для своєї близької батьківщини — Буковини, має Федькович те саме значіння і вагу, що для національно-культурного відродження Придніпрянщини — Іван Котляревський, для Галичини — Шашкевич, а для Закарпаття — Духнович. Літературна творчість кожного з них започаткувала нове духове життя кожної з названих земель спільної Матері нашої України. Тим то й століття уродин Федьковича відсвяткувала не тільки сама Буковина, але й ціла Україна, бо творчість діяча буковинського відродження належить до всеукраїнської, культурної скарбниці так само, як подвиг його життя й громадської праці розкриває перед нами нову сторінку всеукраїнської історії.

Осип Юрій Федькович прийшов на світ у селі Сторонці-Путилові, вижницького повіту на Буковині. Батько його Адальберт Гординський де Федькович, гербу Сас, походив з старого шляхотського роду Гординських, що виводили себе з села Гордині, самбірського повіту в Галичині. Адальберт Гординський, людина з невисокою освітою, був зразу приватним управителем дібр, а потім мандатором, тобто державним урядником панщизняних часів, що пильнував інтересів держави й панщизняків у відношенні до дідичів. Молодим іще чоловіком одружився Адальберт Гординський з старшою від себе, на 9 літ, удовою по свяще-

нику Дашкевичевою, з дому Ганицькою. Жінка внесла йому трое дітей по першому чоловіці й розмірно велике майно, тобто хату, город, леваду, 13 моргів ліса й 20 моргів гірського ґрунту. Гординський женився з вирахування й тому поміж подругами не було любови й привязання. Коли-ж він став мандатором, то рідко бував дома й виховання дітей його й пасербів було справою матері.

Як з вирахування Гординський оженився, так само змінив свій обряд на латинський і прикидався поляком. Це теж не причинювалося до гармонії в хаті; жінка була щирою українкою й у тому дусі виховувала діти, дарма, що їх похрещено в латинському обряді.

Початкову науку побирав наш поет у селі Кислицях, де жив брат матері священик, що тримав домашнього вчителя для своїх дітей. В дванадцятому році життя пішов Федькович до низшої реальної школи в Чернівцях. Скінчивши дві класи (більше не було), кинувся з братом Іваном Дашкевичем на Молдаву, шукати собі знання й долі. Ще в Чернівцях практикував поет у якогось землеміра, а в Молдаві, в містечку Нямц, подався на практику до аптикаря. Було це в 1848 році, що приніс народам Австрії конституцію, а селянам знесення панщини. З панщиною пропало й мандаторство батькового поета, що пішов до Чернівців заробляти писаркою.

В Нямц Федькович не дуже то прикладався до аптикарства, за те пробував писати вірші, зразу німецькі, бо німецьку мову опанував, як слід, у реальній школі. Щастя Федьковича хотіло, що в Нямц зустрівся він з розумним і прихильним до себе чоловіком — малярем Роткелем.

Роткель вчився малярства в Берліні й Дісельдорфі, в Німеччині, але надзвичайних успіхів не досяг. Поза малярством він цікавився літературою, багато читав і навіть сам пробував писати. Але й тут не виходив

поза пересічну норму аматорства. Всеж таки, як інтелігентний і начитаний чоловік, він мав переломовий вплив на молодого Федьковича. Він оцінив його письменницький хист, додав йому заохоти до праці над собою й підпомагав найкращими творами німецької літератури. З того часу збереглася до нас німецька »О да до краси«, що її Федькович вписав своєму приятелеві й опікунові в альбом.

Тимчасом до Нямц прийшов, пішки з Черновець, батько Федьковича й бачучи, що з його аптикарства ледви чи що виїде, намовив сина вступити добровольцем до війська. Поет погодився й дня 1 листопада 1852 р. вступив до 41 піхотного полку. Пробувши п'ятимісячний вишкіл у Чернівцях, зложив поет іспит на кадета й весною 1853 р. перейшов, з полком, до Семигороду. На сьомому році військової служби, при нагоді австро-італійської війни, став Федькович старшиною (четарем) і в тому характері відбув похід, через Відень, Трієст і Венецію, до Льомбардії. Сотня Федьковича була підчас війни в запасі, й нашому поетові не прийшлося нюхати пороху; зате він побачив багато світа й багато пережив, що й використав у своїх поезіях та оповіданнях.

Туга за рідним краєм, підсилювана оповіданнями гуцульських новобранців, що приходили до полку Федьковича, безустанні розмови й гуртові співи рядовиків, творили в душі поета дивну переміну. Багатіла його мова й оживлювалася новими картинами його уява. Під впливом неосвічених і неписьменних »камратів« з Гуцулії перетворювався Федькович з німецького віршороба в надхненого поета цього чарівного закутку нашої землі.

Коли-ж він, у 1859 р., вернув з частиною полку до Черновець і тут познайомився з невеличким гуртком української молоді, оформлення письменницької індивідуальності Федьковича було вже перерішене.

Федькович мав щастя до знайомств. Ще нім увійшов у гурток української, черновецької молоді, познайомився поет з професором історії й німецької літератури на черновецькому університеті — Найбавером. Був це не тільки вчений, не тільки талановитий поет, але й світлий чоловік. У 1848 р. належав до чоловічих провідників віденської революції й своїм розумним демократизмом причинився до оформлення інстинктивного й відрухового демократизму Федьковича. Рівночасно, подібно як колись Роткель, поширював Найбавер обрії літературної освіти Федьковича.

Ще до появи Федьковича в Чернівцях започаткувався серед тутешньої молоді типовий для 60-их років народовецький рух. Він концентрувався довкола так би сказати «буковинської трійці» студентів — Антона Кобилянського, Костя Горбала й Лукашевича. Першу скрипку в цій заслуженій трійці грав Антін Кобилянський, що був тоді вже студентом університету.

Познайомившись з Федьковичем і прочитавши його німецькі поезії, став він намовляти поета писати українською, народньою мовою. Тоді то поет запродукував йому свою поезію «Нічліг» на доказ, що сам він уже носився з думкою посвятити своє перо українській літературі. Тепер він тільки укріпився в своїх намірах, діставши від Кобилянського твори Квітки, Шевченка, Марка Вовчка та Куліша. Перед поетом розкрився новий, незнаний йому дотепер світ ідей та естетичних зворушень. Муза Шевченка й стиль Марка Вовчка полонили його всеціло. Федькович рішив стати Шевченком і Марком Вовчком для своєї зеленої Буковини й понад усе укоханої Гуцулії. Ця постанова була в нього така рішуча, що чим далі, тим дужче вона його опановувала. Дійшло нарешті до того, що Федькович скорився перед Шевченком, а щоби йому дорівняти, визбувся власної творчої індивідуальності. Це була очевидна шкода і для

Федьковича і для української літератури, але захоплення Шевченком звело тоді на манівці переспівування творів геніяльного поета не одного тільки Федьковича. Та поки це з Федьковичем сталося, перші його твори виявили стільки глибини чуття, своєрідности мови й стилю, що ними до нині пишається українська література, а в культурно-національному життю Буковини вони створили епоху.

Заслуга «відкриття» Федьковича й придбання його для українського письменства так і залишиться за названою «буковинською трійцею», а в першу чергу Антоном Кобилянським. Це був цікавий і цінний чоловік, що незалежно від Федьковича, заслугує на більше уваги в української потомности, аніж вона йому припала.

У відповідь на пропаганду російської мови в галицькій літературі й публіцистиці, що її провадив Богдан Дідицький, м. і. видавець часопису «Слово», Кобилянський написав брошуру й видрукував її латинкою п. з. «Слово на слово до редактора «Слова» (Чернівці 1861).

В тій брошурі доказував Кобилянський, що нам треба писати й друкувати тільки народньою мовою, а не церковно-словянським «язичієм» чи московщиною, а для цього слід закинути кирилицю й вживати латинки. Для ілюстрації, як слід писати, помістив Кобилянський, у своїй брошурі, кілька власних віршів і сім оригінальних поезій Федьковича.

Пропаганда Кобилянського за латинкою переконала небагатьох, але «відкриттям» Федьковича заімпонував він навіть самому Дідицькому. Він запросив Федьковича у співробітники до свого «Слова», а в 1862 р. видав своїм накладом і попередив ентузіястичною передмовою «Поезії Іосифа Федьковича ч. I.»

Увійшли сюди друковані в «Слові» й нові «Думи і співанки», «Балляди й оповідання», переспіви з Улянда

(Співак проклинає), Шілера (Порука і Стрілець) та римовані перерібки повістей Садика-Паші Чайковського (Кіртчалі й Празник у Такові).

В «Слові от іздателя» прирівняв Дідицький Федьковича до німецького поета Улянда, польського Вінкентія Поля й нарешті до Шевченка. Перша збірка Федьковича мала незвичайний успіх. Вона з'явилася якраз у рік смерті Шевченка й уся Україна, як довга і широка, прийняла Федьковича, як гідного переємника Шевченкової бандури. Федьковичем зацікавилися всі, піклувалися підчас його недуги, посилали гроші й книжки, а амбіцією видатних діячів нашого культурно-національного руху тих часів, було увійти з поетом у переписку.

Такий загальний ентузіязм не вийшов Федьковичеві на добро. Його перша збірка була разом його найкращим твором, що до його рівня він уже ніколи потім не піднявся... Для дальшого розвитку забракло в нього підстав в освіті, в критиці й самокритиці. Не було теж кому повести його відповідними дорогами. Захоплення Шевченком було загальне й найблизші приятелі й пізніші видавці Федьковича (Партицький) цінили в ньому те, що нове, свіже й оригінальне, а те, що уподібнювало Федьковича до... Шевченка. Подібно й знамениті оповідання Федьковича з жовніарського й гуцульського життя оцінювалися сучасниками остільки, оскільки підходили вони під тон, стиль і манеру Марка Вовчка. Таке відношення до Федьковичевої творчості було трагедією поета, а разом з ним і трагедією української, духової культури. Львина частина творчих сил і можливостей Федьковича пропала для нас у тумані безкритичного захоплення поетом і штовхання його на шляхи, куди йому не слід було ходити.

Ціла низка часописів і журналів, як «Галичанин», «Вечерниці», «Мета», «Нива» мали щастя друкувати твори Федьковичевої молодости; в них іще з повною силою виживалася оригінальність і самобутність Федь-

ковичевої музи. З поезій того часу згадаємо такі, як Шельвах, Лист, Новобранчик, Лукіян Кобилиця, а з оповідань Люба згуба та Серце не навчити. Де далі самотність Федьковича затрачується. Поезію придавлює манера, а оповідання ратує ще своєрідна тематика й на правду чутка обсервація, безпосередність і блиск щиро-народнього гумору при глибині почування. Прозові оповідання так і залишилися найціннішим дорібком Федьковича.

Весною 1863 р. по перебутій недузї, Федькович покинув військо. Вернув до рідного Сторонця-Путилова, перейшов на православя (тоді прийняв імя Юрія, бо в вижницькому костелі охрестили його Осипом Домініком), переодягся в селянську одежу й рішив захити життям гуцула-співця, для чого навіть, потім, вчився грати на лірі.

60-ті роки минулого сторіччя позначилися в нас народницьким рухом, що його прозвано «хлопоманством». Щирий в своїй основі й доцільний у призначенню, той рух дуже скоро виродився в поверховність і театральний жест. У Федьковича виродилося ще хлопоманство до хоробливого фанатизму. Гуцульський сердак стався для нього недоторканою святістю. Для нього, в 1869 р., зрікся старшинського ступня, для нього врешті зненавидів «панів» і «німців», дарма, що поміж ними були його особисті приятелі, приклонники його музи, а позатим заслужені для нашого культурно-національного відродження, діячі.

Щасливим для Федьковича й української літератури був той короткий період його життя, коли він, «відкритий» А. Кобилянським, проинятий свіжістю гуцульського життя, й зворушений долею жовнярської служби, добував з свого серця найшляхотніші тони чуття й ентузіязму, що виливалися в скромних, але щирих свіванках та оповіданнях. Де далі почав Федькович сам себе затрачувати. Характеристичне, що з трьох його автобіографій, ніодна не заслугує на довіря! Скрізь

він старається представити колії свого життя відмінно від справжніх, а навіть komponує небилицю про своє походження й, неподібно до справжнього, родинне життя. Попускаючи віжки своїй, вже не поетичній, а хобливій фантазії, він творить собі уроених ворогів, щоби таким способом приспорювати собі справжніх і тим, непотрібно, утруднювати собі життя, працю й творчість.

В Сторонці-Путилові мав Федькович добре заго-сподарене майно, а невеличка, старшинська емеритура обганяли його скромні потреби вповні. Тим то він міг віддатися всеціло літературним заняттям. І справді, він пише без вгаву, komponує широко закроєні поеми, повісти і драми, але чим далі тим пише гірше. Зірвавши з інтелігентним світом, залишений сам собі, в глухому, карпатському селі, не мав з ким душу розвести, не читав нових книжок, а Шевченко й Вовчок, що сталися його евангелієм, перестали вже вистарчати. Переписавши обох, почав сам себе переписувати. Підмітив це хтось з громадянства й попробував опам'ятати Федьковича.

В 1867 р. появилася в редакційній Костем Горбалем «Руси» оцінка Федьковичевої творчости. При повному признанню для основних цінностей письменницької творчости Федьковича, вона висувала цілу низку застережень щодо її дальшого розвою. Оцінка відбігала від досьогочасних кадил, що в них затратив уже Федькович рештки самокритики, але була подиктована доброю волею. Нажаль її вражіння було діаметрально розбіжне з її призначенням. Федькович скипів і образився, а громадянство припишило збірку фондів на друк його чергової книжки. Коли-ж вона таки вийшла в 1867-8 рр. зшитками в Білоуса («Поезії Юрія Городенчука Федьковича»), то критика набрала води в рот, а громадянство стануло собі в резерві. Трагедія подразненої амбіції Федьковича дійшла до зеніту.

Поправді, то друга книжка Федьковича була куди слабша від першої. Раз тому, що Федькович справді стратив уже свою первісну міру, а друге тому, що редактор книжки Р. Партицький, в найліпшій вірі, але в повному нерозумінню ваги Федьковича, усунув з неї все найцінніше... Воно появилoся відтак у львівській «Правді» й ми можемо собі з того уявити, як дуже скривдив Партицький Федьковича своїм повним невіжеством. Помістив у збірці переспіви з... Шевченка, а все, що оригінальне й самобутнє — викинув.

Та згодом, коли якось вражіння по другій збірці затерлося і в Федьковича і в громадській opinii, львівські, письменницькі кола звабили Федьковича до Львова. Вони, слушно зрештою, думали, що Федькович марнується в глухому селі та що йому місце в столиці краю за відповідною для нього роботою. Вірив у це Федькович і тому приїхав до Львова.

В самі жнива 1872 р. покинув Федькович господарку й війтівство в Сторонці-Путилові, одяг новий сердак і поїхав до Львова. Прийняли його тут з отвертими раменами й доручили редакцію книжочок «Просвіти» та становище драматурга при театрі «Руської Бесіди». Роботи дали багато, платня не була надзвичайна, але-ж при вдячності самої праці й злагоді з людьми, можна було, від біди, витримати. Федькович мав зладити 12 аркушів (192 сторінки) друку в рік для «Просвіти» й перекласти пять драм для «Бесіди». За одно й друге мав діставати по 500 корон, разом 1000. Але Федькович не витримав. Як нагло виїхав з свого Сторонця-Путилова, так теж несподівано покинув Львів. Виїхав зі Львова по 14 місяцях ще більше огірчений і подразнений, як був до тепер. Правда, у Львові зустрівся з Драгомановим, що зложив йому потім гостину в Сторонці-Путилові, а в 1876 р. видав у Києві збірку його оповідань зі знаменитою передмовою про західньо-українську літературу. Збірка мала виїмковий успіх; Тургенев захопився оповіданнями Федь-

ковича й деякі переклав на російську мову, але це майже не мало впливу на хоробливу психіку поета та його наставлення до громадянства. Втік на село, повірив у те, що нещастя йому «на роду написано» й потонув у студіях... астрології.

Коли в 1876 р. помер батько поета й записав йому все своє майно в Чернівцях, Федькович здав свою сільську господарку на слугу, перенісся до Черновець і якийсь час жив у батьковому домі в місті. Потім продав дім і переселився на передмістя, де шукав розради в товаристві підміських шумовин, нерідко заглядаючи до чарки, дарма, що був автором «Фармазовів», одної з книжок, найбільш у нас заслужених у поширюванні тверезости...

Обурений на українське громадянство, що буцім то його не оцінило, попробував тепер пристати до німецької літератури, але спроба не вдалася. Збірка його німецьких поезій та німецька репліка драми «Довбуш» не викликала серед німців захоплення, що він його сподівався.

Ще раз попробувало українське громадянство притягти Федьковича до свого гурту й використати його даремне розтрачувану енергію на добре й карисне діло.

Коли в 1884 р. черновецька Україна почала видавати «Буковину» й «Бібліотеку для молоді», притягнуто до справи й Федьковича. Поет дався намовити, спровадився в домівку «Руської Бесіди» й підписуючи «Буковину», як відповідальний редактор, почав писати вірші й оповідання для молоді. Деякі вдавалися йому навдивовижу й до нині є окрасою нашої діточої літератури. Федькович справді ожив і почав приймати участь не тільки в літературному, але й політичному життю черновецької громади. Коли-ж у 1886 р. улаштувало громадянство 25-літній ювілей його письменницької праці, коли з усіх закутин України поплили до Федьковича привітні письма, телеграми й грамоти

почесного членства цілої низки установ, сам Федькович зрозумів, що робив зле, коли нехтував громадянство, за його нібито неприхильність. Та це вже було запізно. Зараз таки по ювілею Федькович занедужав; по видужанню написав ще кілька діточих »повісток« і віршів та дві драми, але потім знову поклався в ліжку, щоби вже не піднятися.

Помер 11 січня 1888 р. розмірно не старим, бо тільки 53-літнім чоловіком. Похорон, подібно, як ювілей, був черговим виявом пошани й популярності, що її здобув Федькович далеко поза межами своєї тіснішої, буковинської батьківщини. В свіжу могилу на Горечі під Чернівцями, зложено велику, але змарновану й незужиту як слід для української культури, силу...

Письменницька спадщина Осипа Юрія Федьковича доволі велика скількістю й ріжноманітна формою та змістом. Полишив по собі багато поезій, кільканацять оповідань, кілька оригінальних драм і перерібок, кілька комедій, чимало діточої та повчально-моралізуючої літератури. Обемисту книгу заповнює його переписка з видатними діячами того часу та нариси, нотатки й помисли для ненаписаних літературних, а навіть... філософічних та ніби-наукових (астрологічних) творів. Та дуже мало з того, що ріжними часами і в ріжних умовах написав Федькович, має неспожиту, літературну мистецьку вартість і заслугує на увагу сучасного читача.

Блиснув на обрії західньо-українського письменства, як метеор і як метеор погас. Перша збірка його поезій заповідала поета з справжньою іскрою божою в душі, була твором першого західньо-українського письменника, всеукраїнської міри і ваги. Але-ж перша його збірка була й найкращою. В дальших поезіях Федьковича обсяг його зацікавлення не поширився, думки не поглибшали, засоби мистецького виразу не

збагатіли. Подібно було з його оповіданнями, що свій стиль і форму завдячують Марку Вовчкові, але до нині чарують нас своєю тематикою й на правду своєрідним підходом Федьковича до неї.

Тургенев сказав колись про оповідання Федьковича, що «тільки в них бе ключ живої води, а все решта (тогочасної, західньо-української літератури) це або примари, або труп». Тургенев не помилився й не переборщив у прихильній оцінці. Сьогодні можна читати Федьковичеві оповідання з щирим захопленням для їхньої цвітистої мови, для композиційної динаміки їх конфліктів і розв'язок, для їх смутку й радості, для їх щирої й непідробленої романтики. Може такі гуцули, як їх малював Федькович в своїх оповіданнях і не ходять по карпатських схилах, але-ж їх мистецька умовитованість і виразистість, занадто сильно нас переконують у їх реальності. Коли їх не було в життю, то зродилися вони на сторінках Федьковичевих оповідань і з того часу живуть і житимуть в нашій уяві. Кільканацять оповідань Федьковича заслуговують на монографію й вона, в інтересі нашої культури, буде колись написана.

Але-ж коли додамо до Федьковичевих оповідань ще кілька, чи навіть кільканацять поезій-співанок та дещо з його діточої літератури, то це буде вже все, чим живий для нас Федькович...

Вся решта Федьковичевого надбання, головню-ж його безнадійні переспіви Шевченка та драми, що він їх називав «дивоглядіями», так і залишаться дивоглядами, що на їх друкування шкода паперу, а на їх читання часу.

Але-ж та дрібка, той жмуток поезій і оповідань, що ми їх оце репродукуємо в нашій книжечці, є твором великого творчого таланту і як така довго залишиться в нашій літературі та в скарбниці нашого духового життя.

Микола Голубець,

П О Е З І І

СЕСТРА

Ні зазуля в лузі затужила,
Ні пташина в тузі голосила,
То сестричка лист писала,
На сторону посидала,
Тай до брата слезно промовляла:
Брате милий, брате соколоньку,
Ти-сь покинув сестру сиротоньку,
А я ходжу, накликаю,
Як зазулька в темнім гаю:
Верни, верни з далекого краю!
»Сестро моя, сестро моя рудо,
Як я можу до тебе вернути?
Через ліси темнесенькі,
Через ріки бистресенькі,
Через степи рівні, рівнесенькі?«
— Гаєм маєм, лебедем Дунаєм,
А степами бистрим горностаєм,
А на моє подвіренько
Пади бистрим соколеньком,
А голубом на моє серденько.
Ой летів я сім день тай годину,
Прилетів я до сестри в гостину,
Прилетів я тай гукаю,
А сестрички не видаю, —
Ах відай я сестри вже не маю.
»Сестро-ж моя, леліенько біла,
Уповіж ми, де ти ся поділа?«

— В гаю, брате, в гаю, в гаю,
 Під могилов пробуваю,
 Все о тобі розмовоньку маю.

РЕКРУТ

Стояв же він на шельваху
 В царськім дворі,
 Вмивався він, втирався він
 Як гусь по воді;
 Умився він да сльозами,
 Ніхто го не чув,
 Стулився він на багнеті
 На хвильку заснув.
 Ой спит же він на багнеті
 В царськім дворі,
 Тай сниться му, шо ходит десь
 По синій горі,
 Тай кучері зачісує,
 Тай кучері ве...
 Чом ньєкка ми не пише,
 Ци вна ще жне?..
 Ой рада би-м, мій синопьку,
 Листок написать,
 Насипали могилоньку,
 Не можу я встать;
 Не можу я, соколоньку,
 Глибоко на дні
 Насипали на рученьки
 Сирої землі.
 І був би він в царськім дворі
 Багато ще снів,
 Гукнув бо звін на Стефані,
 А він ся збудив;

Утер собі і личенько,
 Утер си і гвер...
 Кров точитя по мармурі,
 А жовняр умер.

ДЕЗЕРТИР

Ой сів же він при столику,
 При світлі думав,
 Писанечко дрібнесеньке,
 А він го читав.

Писанечко дрібнесеньке,
 Листочок як сніг;
 Склонив же він головоньку
 К столови на ріг.

»Ой ненечка старенькая
 Ми пише в-одно,
 Шо там зима тяженькая,
 А їй студено;

Нема, нема єї кому
 Врубати дрівец,
 Бо їй синок, оден в дому —
 Цісарский стрілец.«

І схопився як поломінь,
 Полетів як птак,
 А вітер з ним не йде в догінь,
 Бо годі му так;

Бо він летит до матоньки
 Старої домів,
 Дривец єї врубатоньки,
 Би хатку нагрів.

НІЧЛІГ

Звізди по небеснім граді
І по одній і в громаді
Як то любо засняли,
Де жовняре спочивали.

Но як збліднут тихі зорі,
Світле сонце зійде д горі,
Хто тогди нам бідним скаже,
Де котрий з нас нині ляже? .

Де хто ляже, Божа воля, —
Є де спати, много поля,
Є де голов приклонити,
А зірниці ймуть світити.

У ВЕРОНІ

У Вероні гей на брамі камяній,
Там стояли три жовняри молоді;
Як стояли, так стояли, говорили:
Богдай би ся ясні мури розвалили!
Не так мури камянні, як ті брами —
Заплакала стара ненька сльозоньками.

Не плач мати, не плач моя, не журися,
Маю ж бо я шо убрати, подивися:
Маю кабат, маю зброю, в чім ходити,
Тече кровця річеньками, е шо пити.
Не так пити, пропивати, як гуляти, —
Чисте поле романове, моя мати.

Ходит жовняр молоденький на патрули,
 Аж там летя, підлітають три соколи.
 Ой соколи, ой бистрії, де бували?
 В чистім поли романовім попасали;
 Попасали білі руки, чорні очі.
 А все тото буковинські парубочі.

ОЙ ВИЙДУ Я З ХАТИ

Ой вийду я з хати, тай стану гадати:
 Коби то не зброя, не білі кабати,
 Ой то-ж би-м полетів як куля, як кріс,
 Де-м орлом родився, де-м соколом ріс.

Виходит із хати рідненькая мати:
 »І слухом слухати, і видом видати! —
 А де-ж бо ти, синку, а де-ж бо ти був,
 Що моїх ти сльозний ніколи не чув?«

— »Ой ненечко-утко, не жалуй, не думай:
 Летів я за море, летів я за Дунай;
 Ходив я далеко, далеко у світ,
 Підгіря шукати, Підгіря там ніт.«

Приходя до мене молодці-соколи:
 »Легіню, на танец, легіню, на поле!«
 — »Ой піду я, братя, ой піду я д вам,
 Лиш сестрам-голубкам даруночки дам.«

Ой клоню я сестрам кармазин, то квіти,
 А вни полинули чим борше до кліти,
 Винося одежу, винося кресак:
 Убрався, уклався, як пава, як мак.

Сорочка в три цирки, хустина шовкова,
 Топірчик з Сиготу, а черес з Кракова,
 Обі порошниці в Ростоках набив,
 А ретязи мої би й Добош носив.

Приходжу на поле, де братя гуляють, —
 Цимбалоньки ріжут, скрипичники грають,
 А дівчина моя то ружа, то сніг,
 Як я ї зобачив, аж падаю з ніг.

Товариш мій давний заводит з нев танець,
 Тай шепче до неї: »Дивися, коханец!«
 А вона як узріла — то в регіт, то в плач:
 Згадала си любка зелений бокач.

Тай право до мене, хорошо, моторне,
 За шию вбіймає, до себе мня горне:
 »Ой любчику любий, ой де-ж бо ти був,
 Шо-сь співанки мої ніколи не чув?«

І була би більше небога казала,
 Коби мня громада не була обстала, —
 Той клонит горівку, той пиво, той мід...
 Над наше Підгіре на світі вже ніт!

ЗОЛОТИЙ ЛЕВ

Ой леліяла го, колисала,
 В шовкове піре спати клала,
 Волоськов піснев го коїла,
 Росов дунайськов го поїла,
 А як поїла, говорила:
 »Ой синку мій, дитинко мила,
 Рости ми буйний, як то сине море,

Рости ми красний, як ті чорні гори,
Рости хороший ми та гойний,
Як Сокіл, батько твій покойний».

Ой так казала бідна вдова,
Та зашуміла як дуброва,
Та все шуміла, щебетала
Над своїм сином, що одного мала,
Аж виріс козак Соколович
Хороший, красний як попович.

Гой ріже тамбор в три набати:
Задумав цісар бранку брати,
Ой та не мало, тай не много,
Лиш триста тисяч без одного,
А все хлопці, а все руські.
Під канони, під французькі,
А під кулі спижевії,
Під гранати виживії,
Що де грене —
Триста гине,
А де гукне,
Серце пукне.

З'їхалися да капітани,
Та майори, та гетмани
Та до славної до тої
Вербецирки чернівської,
Та стали писати, малювати,
На папери затягати
Соколі очі і чорні брови,
Якого роду, якої мови;
Тай писали, порошили,
Того взяли, того лишили.
Аж Соколович, вдовин син,
Під цісарський став аршин.

А вербецирник не може вдати,
 Козацьку вроду написати,
 А гетман крикнув на жовніри,
 Що стояли коло міри,
 Аби за хвильку, за годину
 З цісарського замку-магазину
 Принесли три шаблі, три рушниці,
 Сто набоїв, порошниці,
 А три кабати з премудреними
 Гузичками а срібреними,
 З вилогами як калина,
 А все для Сокола, Соколового сина.

Гой та ріжут тарабанчики
 Машеруют новобранчики,
 Новобранчики соколи, —
 Займив цісар в чисте поле,
 На лукаву Італію,
 На кроваву баталію.
 Ой та не мало, тай не много,
 Лиш триста тисяч без одного,
 А все хлопці, а все руські,
 Під канони, під французькі,
 Круто-руто поверчені...
 Новобранчики засмучені:

Бо де грене, —
 Триста гине,
 А де гукне —
 Серце пукне.

А вдова-мати так казала,
 Не казала — щебетала:
 »Ой синку мій, единчику мій, соколе,
 Пігнав тя цісар за кордун у поле;
 Але я піду хата від хати,
 Тай буду прясти, запрядати.
 Ой буду прясти темненької нічки,

Тай буду прясти не ївши, без свічки,
 Аби лиш грошики збити,
 За тебе, синку, заплатити
 У цісаря молодого,
 Чи схоче мало, чи схоче много
 А ви кроваві мої пальчики,
 Розпадайтеся на кавальчики,
 А кождий кавальчик на три часті,
 Аби то богато, богато впрясти,
 А впрясти тоненьку як шовк прежу,
 Бо тото, ой тото за мого,
 За мого сина молодого! —
 Хоть очи плачут, я ще добре вижу.»

Так казала бідна вдова,
 Та зашуміла як дуброва,
 Тай приклонила бідну голов
 Під куделев, під мозолов;
 Приклонила, не здіймала,
 Кроваві ручки на хрест склала.

А у жмени тулит мати
 Золотого лева,
 Щоби сина викупити,
 Сина Соколева.

ДОБУШ

Гей ци чули, люде добрі,
 перед ким то пани стинут,
 А за ким то молодиці,
 А за ким дівчата гинут?
 То наш Добуш, наша слава,
 то капітан на Підгірі,
 Красний, красний як царевич,
 двадцять років і чотири.

Хлопців тисяч ему служить, —
 поклонися, вражий крале!
 На той топір его ясний
 клали німці много стали,
 А на тії порошниці
 били угри злота много,
 А той ремінь більше вартий,
 як у двоє царства твого.

Ясна нічка в Черногорі,
 місяць світит, місяць мріє,
 А капітан ходит сумно,
 чось му серце в грудех мліє:
 Ні топірчик вже не пестит,
 ні кресак не обзирає,
 Ходит, ходит по долині,
 клонит голов тай думає.

»Гей капітан, ти наш пане,
 не яло ти сумовати!
 Я співак є на Підгірю,
 не розкажеш заспівати?
 Я умію пісний много,
 ай потрафлю затужити;
 Капітане, ци не кажеш?
 може хлопців побудити?«

Онде хлопців тисяч двісті
 полягали по убочи...
 Гей які-ж бо буйні, жваві,
 а які в них бистрі очи!
 Бо води ще вни не пили,
 хиба кров та буйні вина;
 Хліб їх білий не годує,
 лиш жуброва солонина.

А капітан став над ними,
 рве пістоля, зводить скали;
 Грим!! а збуїв тисяч двісті
 на ногах вже поставали:
 »Шо розкажеш, пан капітан?
 ци палити, ци рубати,
 Ци вражому королеви
 кажеш голов з вязів зняти?«

»Вража голов не пропаде,
 заки наша не застила,
 Але красна, красна Дзвінка
 на вечірки запросила.
 Ви підете враз зо мною.«
 — »Як розкажеш, і до грани!
 Ти капітан в Чорногорі,
 а ми твої, капітане.«

Ясна нічка в Чорногорі,
 світит місяць з звіздочками,
 З легінями тисяч двісті
 квапит Добуш облазами;
 А сова десь затужила,
 що аж серце в грудех мліє, —
 В Чорногорі нічка ясна,
 місяць світит, місяць мріє.

»Капітане, завернися!
 птаха нужду нам ворожит.«
 — »Хто то каже?« крикнув Доббуш:
 »Головою най наложит!«
 Тай ухопив за пістоля.
 »Озде стою, пане брате,
 Ще раз кажу: завернися!
 Озде груди, — мож стріляти.«

Так казав Іванчик любчик.
 Ви не чули о Івані?
 Ей, легінь то був хороший,
 перший він по капітані;
 А капітан его любить,
 ліпше май, ніж топір з стали.
 Як поглянув на Івана,
 аж му руки білі ввяли.

»Тобі сором, славний Добуш?
 Маєш в землю шо дивити:
 Задля Дзвінки хабалиці
 свого брата хочеш вбити?
 Як, ти думаш, добра душе,
 шо та сука тебе любить?
 Базарники твої любіт!
 Завернися, бо тя згубит.«

— »Аби-сь дав ми тільки злота,
 шо наповню сю долину,
 Аби-сь дав ми в двоє більше,
 то я Дзвінку не покину.
 А не хочеш ти зо мною
 йти до Дзвінки, — в твоїй волі;
 Завернися з легінями,
 але Добуш — ні, ніколи!«

»Я тебе бих мав лишити?
 Я, твій брат, тебе самого?
 Того люде не діждали,
 тай не діждут люде того. —
 Гай, на-перед, гайдамахи!
 Де капітан, там і люде.
 Дай ми руку, пане брате,
 чей гніву вже в нас не буде.«

»Добрий вечер, красна Дзвінко,
 отвори, пусти до хати!
 Сімсот хлопців є зо мною,
 а вже час би вечерати.
 Ми принесли срібла, золота,
 ми принесли меду много,
 Будем їсти, будем пити,
 отвори нам лиш небого.«

— Ци то ви там, славний Добуш?
 (Ти ся хочеш напивати!
 Я ти пива наварила,
 буде світ ся дивувати) —
 Ей даруйте, любку любий,
 що не можу вас пустити,
 Стефана ся от надію,
 як узнав би, міг би бити.«

»Шо ти з твоїм чоловіком! —
 Стефанови я не ражу
 Тебе й пальцем докинути;
 отвори ми, я ти кажу«.
 — »Я бо кажу, славний Добуш,
 шо сегодне не отворю.«
 »А я піду на підсіне,
 тай з дверми ся сам поборю.«

*

— »В мене двері тисовії,
 не злодіям до розлому!«
 »Шо ти кажеш, гей, гадоко?!«
 кликнув Добуш гірше грому,
 Тай ухопив за одвірки:
 як солома все ся крушит,
 Двері гримли серед хати, —
 аж набій тут в уха глушит.

Ей набою-ж ти зрадливий,
 ей набою голосенький!
 З капітана кров ся ліє,
 впав капітан молоденький.
 Впав, конає на мураві,
 кров кипяча трави росит,
 А капітан кличе хлопців,
 тай конає, тай їх просит:

»Як я, братя, вже загину,
 то зложіт мня на топори,
 Занесіт мня, де найкрасше,
 занесіт мня в сині гори,
 Там де люде не заходя,
 там де пташки не співають,
 Там мене ви поховайте,
 най мій гріб пани не знають.

А мій топір золочений
 в Дністер-Дунай затопіте,
 Нехай знають рускі люде,
 нехай знають рускі діти:
 Шо хто жінці в світі вірит,
 мусит марне загигати,
 Як ваш Добуш, ваш капітан...
 Йой! прости мня — Божа — Мати!«

В Черногорі сонце сходить,
 Черногора в світлі тоне,
 А в скалі там десь глибоко,
 там сова десь плаче, стоне.
 Але Добуш їй не чує,
 бо в могилі вже не чути
 Ані пісню Добушову,
 ні фляяри слезні нути.

ДНІСТЕР

Ци дружина люба мила з краю загостила,
 Ци пташина білокрила з краю заблудила,
 Ци буркун то синопорний байраком гукає,
 Ци Дністер то буйнобурний на Подоли грає?

На чиїм то побережю збіжя золотіют,
 І покоси шовковії колом зеленіют,

І шумя ту темні луги, гай там шелевіє,
 Там хатина у садочку, ту ся двір біліє,

Ту соколи підлітают, ту вірли сковичут,
 А по борах соловії сум на сум щебечут? —

Чуєш, десь мала хлопчина на сопівці грає,
 Дівче квапит до керниці, думку си співає,

Всюда любо, всюда красно, всюда лиш би бути —
 О дністрові береженьки, можна вас забути?

ЧОМУ?

Коби я був Дунаєм,
 Не плив би я на море,
 Но плив бим рідним краєм
 Помежи сині гори.

Чому? ти мня питаєш.
 Як можна так питати,
 Либонь же ти не знаєш,
 Як мило там трівати? —

Бервінок там ся стелит,
 Ялиця зеленіє,

А Господь ся веселит,
А сонце з неба гріє.

Чому, ти хочеш знати,
Чому там сонце світит?
Як можна так питати!
На бервінкові квіти.

*

Коби я був бервінком,
Не цвив би я у гаю,
Но цвив би я, де знаю.
Не знаєш? за зарінком.

Чому? ти мня питаєш,
Або ти ще дитина? —
Не знаєш, там хатина
Під явором, не знаєш?

Там дівка ходит в зілю,
Тай зілесенько поле, —
Ой доле-ж моя, доле,
За ню я ся застрілю.

Чому, чому, небоже?
Або-ж я, братя, знаю,
Чому я їй кохаю.
А вна мене не хоче?

Ш Т Е Ф А Н С Л А В И Ч

I.

Най каже, хто що хоче, я все своєї: нема й нема кращого світа понад гуцульські гори. Небо над ними чисте, як дорогий камінь, смеречина зеленіє, як зимі так літі, пташка не втихає, а хрещатий барвінок стелиться по шовкових травах, що цілу Буковину своїми запахами обвіяли. О, панство моє миле! як у кого коли серденько заболить, най лиш іде до нас, а коли тут не подужає, то вже нема йому ліку у Господа милосерного. Більше не знаю вам що казати, от хіба тільки, що як дїправди приїде хто коли в наш окіл Путилівській, найже не минає й нашу хатку; стоїть вона коло Сторонецької церкви, мала й невидна, але Бог святий великий, а ми хліб свій (та Божий) перед ніким ще не ховали і не будемо ховати, хіба би Бог милосерний допустив, щоб його таки не мали.

Церква наша стоїть серед села на високім березі, тут брєнить ріка Путилівка по білому камінню, чиста, чиста як сльоза, а як пустишся нею, то минеш три селі мов три раї, а на четвертім уздриш на березі страшний великий камінь, мов монастир який заклятий або замок який, що до половини засунувся в землю. І хто зна, чи се справді не є який заклятий замок, бо що ночі, бачите, скоро місяць у повні, сидить він (щез би) у одній дірі або на прискалку де, та так вам сумно та жалісливо на скрипонці приграває, що подорожний, аби не знати що, то мусить стати і заплакати. У нас тому назвали тот камінь Бісків (бо ніби біс там грає), а по нему назвали й цілий верх проти того каменя Бісковом.

Верхом Бісковом стоїть не один хутір, а все під побоем, бо там газди усе багаті, усе багаті, а вже ні один так, як тот Петро Славич, що своїй худобі та сороківцям ліку не знав. Слуг тримав собі більше як двацять, а стара Петриха бувало присягається, що вона хіба лиш в Ордан водиці пе, бо вона, знаєте, в скоромну днину лиш молоко, а в пісний день лиш мід солоденький попивала, а коли хотіла вина, то пішла у земник, та й наточила собі, якого хотіла, бо стояло воно в неї бочками: і угорське, і волоське, і усіяке, а меди аж позацвитали були. В таких розкошах тревали собі наші старі.

Доньок не дав їм Бог був, а сина мали лиш одним-одного, як одну душу, але за тото й хороший собі був, прехороший! — чорнявий, кучерявий, а зростом хоть так невеличкий, але складний, мов якого князя син. Люди бувало на його дивляться як на який образ, а дівчата дуріють: в церкві святій на образи ані глигнуть, але все за Штефанком стрижуть, а коли дяк заспівав »Господи помилуй!«, то вони собі нищечком: »Милий, бігме милий!« А Штефанови й на гадку ніколи не приходило, який то він хороший; такий він собі був, бачите, звичайненький: сказано, чиста ще душа у Господа милосерного.

Але чи дівчата вже за багато нагрішили були, чи таки Бог уже так дав: прийшла рекрутація, Штефана остригли, та й займили до Чернівців, — більше вже його ніхто дома не видів. Про плачі та голоси старині його не хочу вам навіть і розказувати, от хіба тільки уповім, що цілі наші гори одним голосом заплакали, як учули, що Штефан Славич пропав, — навіть і малі діти плакали, не то що. А що вже стара мати напобивалася, то аж годі розписати. Кілько бувало увійде у кліть та гляне на Штефанові убори, тільки бувало й заголосить, припаде, обцілує кожду штучку, зрсить крівавими своїми слізоньками, неначе віщувала, що вже

свого сінка не побачить ніколи. По цілій почи висидить бувало у кліті плачучи та убрання обзираючи. Алеж бо й убори були в того Штефана, убори! Боже, воля твоя! — все шовк, все кармазин та золото! А за зброю його ясну й не споминаю нічо, бо аж зависть мене бере. Зброя його та убори могли ретельно яких пару тисяч срібних коштувати, коли не більше, — та комуж їх і мати, як не Штефанови Славичеви, одинчукові такого великого багатиря, як був його батько? — або може не так?

Зо Штефаном жили ми собі як браття рідні. Чи я бувало до них піду, чи він бувало до нас прибіжить: попросимо, поговоримо, подражнимося, а часом і погуляємо собі, знаєте, бо сусідські парубки скоро учують, що Штефан у нас, ого! — вже й вони тут; і музику десь видруть, і горівки принесуть, і такі гульки справлять нераз, що брат бувало аж гнівається: «Та цур же вам, навісні!» сварить бувало: «чи у вас, хло, що днини м'ясниці?» Але деж там! вони як вам стануть бувало коло брата, як стануть, то брат уже мовчить та лиш сміється, а з досади часом і собі як піде тропака або як утне метелиці! — аж помости гнуться.

А дівки бувало скоро лиш учули, що Штефан у нас, ого! заразійски найдуть собі діло до сестри до одної або до другої. Сій треба заплочити, та просить шовку, третій ігла уломилася (Боже мня прости!), четверта прийшла узорець собі нашивати, п'ятій треба чирчику, — доста того: кожда в трєбі, а лиш, знаєте, так, щоби собі погуляти та з Штефаном зачіпатися. Висидять бувало по пів днини, та все одна від одної: «Ох лишенько мені! а мати що скаже, що я так забарилася?» — а друга собі: «Неволе моя солоня, та стара мене дома вбе!» — а третя за нею: «Я, сестричко, вже таки й не йду домів, бо тітка десь з тачівкою жде!» Так усі бувало та з того смутку гуляють собі кілька ніч з нами! — аж неня, бувало, вже сердяться: «Та

бо то, дівчата, ішли би вже домів!« — »Пані-маточко, утко!« стане одна від другої зрікатися, »та я від коли вже кличу Федора (ніби брата), щоб ішли; та колиж бо годі його узяти, а я сама не піду у ночі!« Таке вони вам нені бувало запіюють, та й роби їм, що хоч. А ми собі як гуляємо, так і гуляємо.

II.

Та бо не довго того нашого гуляння й було. Штефана остригли як на весні, а мене в осени, але я його вже в Чернівцях не застав, бо зараз, скоро його взяли, так і займили сердешного в Ардял до реґементу, а я ще служив більше як пів року при вербецирці, доки і мене туду займили. Не дїждав би я був ні тот Ардял видіти, ні тоті цісарські дорожечки бити!

Нас провадив один оберлейтман, молодий, білявий, — Господи, що мені добре з ним було! Що днини, бувало платить мені або горівки або снідання, абс дасть доброго турецького тютюну в люльку. Скоро лиш рушимо зо стації, він зараз і кричить: »А де мій гуцулячок, де?«

»Гир! пане оберлейтман.«

»А чому »гир«, чому не »гір?« — питає бувало.

»Або тото не однако, пане оберлейтман, чи так, чи так гаркати?«

Він у сміх. »Ану заспівай«, каже.

»Сегодня бігме не можу, пане оберлейтман!«

»А то чому би не міг?«

»Захрип, пане оберлейтман.«

Він знов у сміх; а відтак кричить на свого профатина: »Міхал! а дай-но там, серце, мому гуцулови що поснідати. Ну, а тепер співай, або гроші вертай!«

»А я відки гроші маю, пане оберлейтман? Доки ще стояли на Рошоші по кватирах, то все перепало

по копійчині від дівчат, коби здоровенькі, а тепер і те урвалося. Не всігди в середу Петра».

»Та ти, пташку, і тепер не гинеш з голоду«, стали декотрі з ряду обзиватися.

»А, не гишу! — а ви коби знали, що я ще сьогодні навіть і не курив«.

Пан оберлейтман наш зараз і виїмають капшук з тютюном, та й дають мені повну жменю. »Ну, а тепер же співай!«

Я зараз заведу якої там, що він любив, а дуже він наші співанки любив! Дві чи три навіть собі написав, так йому були уподобалися.

От так зайшли ми поволи й до Турди, де моя компанія стояла.

Не велике містечко собі ся Турда, але гарне та веселеньке, мов у віночку. На горбу стояла церківця з трьома верхами, улці скрізь широкі та чисті, дома білені та цеглою криті, люди приємні та ввічливі, дівчата як намальовані, а доокола міста зеленіли гори-виногради.

Недалеко міста виїшов против нас один товстий черлений капітан з охвицирами, ніби того нас зустрічати, а сам такий якийсь неласкавий, надутий, — по чому би й капітан називався? Пообзирав нас, пообзирав, напалив нашого пана оберлейтмана, та й потікся у місто, а нас казав роздати по компаніях. Девять нас відобрав один молоденький фельфебер, та й повів до своєї компанії, звісно: до нашої, а тут віддав нас капралям, що вже умисне того чекали. Я ще з двома прийшов до третього цугу до одного чорнявого капраля, що його Круком звали. Чемний се був козак, дуже чемний, — дай Боже, де він тепер обертається, щоби йому щасливо велося на кождім поступі, бо се не капраль був нам, але батько рідний, а може й батько рідний не дбав би так за своїми дітьми, як він за нами; він бувало сам кару прийме, а чоловіка до біди

не приведе. А був він з Галичини, родом, либонь чи не з Щунарки коло Заліщик.

»А ти відки?« став мене випитуватися, пообзиравши нас на всі боки.

»Я з Сторонця, пане капраль, з Буковини, коли знаєте«.

»З Сторонця? де тото той Сторонець, що я його не знаю?«

»Ледви й знатимете, пане капраль, бо се дуже далеко, на гуцулах«.

»А як ти називаєшся?« став далі допитувати.

»Так і так«, кажу я йому.

»Якесь не просте імя, — чи не попович?«

»Є з нашого роду багато й попами, пане капраль, але я не тудя; я собі так, простий, одної вдовиці син«.

»Нічо тото, синку, нічо«, став він мене попід бороду гладити; »справуйся лиш добре, то добре тобі буде«.

»Не журися, небоже«, стали жовніри, що там були в хаті, один від одного вмовляти: »наш пан капраль — батько рідний, вони тобі кривди певно що не зроблять«.

Мені аж сльози стали в очах від такого ласкавого слова моїх товаришів. »Браття«, став я казати, »будьте й ви на мене ласкаві, я вас буду слухати і поважати по старшині, лиш навчайте мене на добре та наводіть на розум. Я сирота, не обіжайте мене, товариші мої милі!«

Усі зараз приступили, та й стали мене цілувати, аж тут прибігає з міста — хто? Штефан. Господи, як мене вздрів, як не скочить, як не впаде мені поза шню, як не сплече! »Брате, братіку мій як рідний, деж ми отсе побачилися!...« Аж пан капраль Крук самі заплакали, та таки всі, що там були тогді. »Годі бо, годі!« стали пан капраль нарешті казати, »бо ще й мене за- смутите«.

»Пане капраль, щиросте наша!« промовив Штефан, утихомирившись трохи; »як же мені не плакати? само серце плаче, згадавши літа наші молоденькі, та гаразди наші давні«.

Пан капраль ніби не чуєть. »А хто«, кажуть, »буде з Федьковичем за товариша?«

»Пане капраль«, став Штефан голубити, »як би ви його не дали до мене, то я би на вас не наплакався«.

»Про мене«, кажуть пан капраль; та й вийшли на двір, а Штефан ухопив мене поза шию, та й потяг за собою, а сам такий утішний, Господи! »Брате, братчику мій коханий«, голубить, »доки будемо у компанії, то все будемо вкупі!« Так Штефан, а я дякую Богови милосерному, що таку щиру душечку мені навернув.

Алеж бо й є, щире серце се на світі було. Бувало поводитись в компанії як який ангел Божий, ані його не чути. З усіма товаришами жив як з братами рідними, а мене знов як жалував, то й брат рідний би був поки світа, так не жалував. Що днини, що днини платить мені бувало й сніданне й вечерю, а часом і пугар вина заплатить, бо грошей було у його сила, ще з дому, а до того приходили йому що місяця, що місяця листи, а все з великими грішми, бо було відки й слати. А він мене бувало все питає: »Юрійку, братчику, а не треба тобі якого крейцаря?«

»Не треба, Штефаночку«, кажу йому усігди, »і я не без крейцаря при душі«.

»А защож ти мою зброю та мої ристунки та мундур чистиш, хіба за дурно?«

»Чуеш, Штефа! ти в мене дуже розумний хлопак, але часом як щось скажеш, то бігме, аж гидко слухати. Таке то, відколи світ, така уже поведінка у війську, що молодший товариш мусить старшому зброї пантрити. А хотьби і не те, ви робите фрайтерську

службу, то я вас мушу обслужити: так реглама каже. А ще до того зроблять вас сьогодні-завтра капралем...»

»Мовчи, бо ти бігме в писок дам. Відки котрнй, нічо не знає, лиш усе: капраль та капраль, — а Бог би вас побив з вашим капралем!« Страшне ненавідів покійник, як йому хто за капраля згадав; сяде бувало та плаче.

»Та бо ти дурний, Штефане«, возьму я йому нераз казати, »коли тебе хоче капітан людьми зробити, то будь. Або тобі може легше буде, як зроблять штурмака капралем, а ти йому будеш мусів честь вести?«

»Ну, ну, лиш не дай ти мені покій! І бігме, що тебе зараз запакую до арешту, будеш видіти; лиш доїдай ти мені багато«.

»А, як скажете іти до арешту, то видко діло, що мушу йти; ви на те робите фрайтерську службу, щоби вас слухати«.

»Мой!«

»Слухаю!«

»А не будеш ти тихо?«

»Таж я нічо не кажу, пане фрайтер, прошу по-слушно«.

Він аж по полах удариться.

»Юрійку, братчику!«

»Кажи, серце«.

»Не гризи мене!«

»Не буду вже, душко«.

»Забожися, що не будеш«.

»Бігме, не буду«.

»І »ви« мені вже не скажеш?«

»І »ви« не скажу«.

»І фрайтером не будеш мене звати?«

»І фрайтером не буду«.

»А підемо сьогодні по розказі в місто?«

»Підемо, чому ні?«

»А куди підемо, братчику?«

»Куда залобиш«.

»Але заспіваєш мені якої?«

»Отто рація! чому би не заспівав?«

Пан капраль Крук слухають бувало нашу сварку, та сміються. А нарешті кажуть:

»Як ітимете сьогодні на місто, то кличте й мене«.

»Лиш колиб були ласкаві з нами піти, пане капраль«, каже Штефан.

»А мене не возьме́те?« питає пан фрайтер Білоус. —

»Братчику, лиш коли охота тебе збирає, і овшем«, каже Штефан.

»Лиш зо мною нема кому піти«, жалується Цигрис, — а він бувало мене та й Штефана так любить, як рідних; де ми, там і він.

»Цигрис, брате, а між би тебе лишили? Або може ми багато без тебе по спацирах ходили?« Так ми бувало йому. Оттак того ми собі жили, і сварились, і мирились.

III.

Але прийшов одної днини такий був розказ до компанії, що десь недалеко Турди в однім селі Волохи побунтувалися та не хотять податок платити. От і вибрав нас фельфебер 20 мужа та й післав з одним капралем у того село на закуцію, а ми з Штефаном такі уже раді, що собі трохи на волі погуляємо! — позаяка того вже у війську й воля.

Прийшли ми у село. Двірник зараз покватирував нас хороше. Штефана й мене дали до одного Волоха багача, що найдужче бунтувався. Господи, добре нам там було! Старий дозирав нас як свої діти, а найдужче вже тішився, що ми знали по волоськи. По цілих ночах бувало, з нами балакає, та розпитує то про се, то про те. На світі нам добре було.

Але одної неділі прийшов до нас капраль, попоси-

дів, поговорив (дуже се ставний козак був пан капраль Лагадин, він був з Мамаївців), а далі й каже: »А що, хлопці, хіба підім до корчми, щоб виділи, як тут парубки гуляють«. Зібралися та й пішли.

В шинку було набито людей: парубки, дівки, молодниці, ба і з наших хлопців було кілька. Волохи привели собі якогось там цигана та й справили танець, а ми дивимось, як вони там крутяться. О, вже нема як ніщі танці руські! — най усі ніщі сховаються. Я навіть кажу до пана капраля: »Пане капраль, соколе, позовольте, най і ми собі дамо один сабаш грати, аби тоті Волохи виділи, що то танець значить«. Але пан капраль не хотіли, а ми — мовчали.

Волоська челядь дуже красна та делікатна, а що вже пишно убрана! І парубки нічого собі хлопці, кремські, охочі, але ні один межі ними вже так не храбрував, як один рудий високий парубок у тоненькій забраній сорочці. Як став вино брати, як став усіх поїти, як став сабаші платити, Боже, воля твоя! Але хто видів, аби при великій п'ятниці та коли на сухо обійшлося? Пан капраль Лагадин і кажуть: »Ану, хлопці, домів; тут на гаразді не обійдеться«. От узяли, та й пішли.

Другі пішли уперед, а я з Штефаном та й з капралем ідемо собі поволи дорогою; аж чуємо, у коршмі гвалт; біються. Ми зараз скочили, дивимось, а Волохи того рудого парубка, що їх поїв, на смерть убивають, уже лиш хропе. Господи, як повитягаємо наші шаблі, як станемо Волохів молотити! — по гуцульськи, знаєте: ледве неледве ми парубка оборонили, а з його так тирба і точиться! Якби були не ми, то парубка убилиб.

Штефан зараз кинувся до його та став його водою відливати, а я з капралем лудимо Волохів з корчми. Аж тут прибігає і батько того побитого парубка, стар дуже чоловік, як заголосить! »Сину, сину мій«, став

по волоськи приповідати, »чи я вже тебе не просив та не молив, щоб ти твоєї поганої натури покинувся?! Ох, пани мої, пани мої милі, коби ви знали, який я на сім світі нещасливий з сим моїм сином! Він мене без часу у гріб тручає«.

Аж нам старого жалко зробилося. »Не плачте, дядьку«, стали ми вмовляти, »та він ще молодий, ще прийде до розуму«.

Старий лиш махнув рукою, та гірко, гірко сплав, повалившись на стіл.

Прийшов і Манолі до себе (так старий звав свого сина); ми його обмили чисто, повязали рани, злагодили постіль на кіллю, та й понесли до його дому, — авже ніхто так за ним не побивався, як Штефан, аж зажурився сердешний. Ох, щира се душа була у Господа Бога, щира! дай йому, Боже, небо!

Капраль узяв старого та повів, а ми два понесли парубка на кіллю. Прийшли до його хати. Хата красива, нова, білена, попід стелю образи премудрі, а все браними рушниками позапінані, стіни коверцями оббиті, а стіл та ослопи усе мальовані. Дуже гарно та чисто було в хаті.

Скоро ми увійшли, стара бабуся як заплаче, як удариться в одвірок своєю своєю головою! — сказано, мати; а за нею стояла дівчина молоденька, та плакала, плакала!

Ми положили флекава на постіль, а та дівчина як припаде йому до серця, як заридає: »Братіку, ох братіку мій нещасливий!« Аж ми усі мусіли сплакати, дивлячись, як бідна сестра побивалась.

»Ну, добраніч вам, дядьку«, стали ми зо старим прощатися, »та й не турбуйтеся; йому завтра чей ліпше вже буде«. — »А я«, каже капраль, »я завтра надбіжу, скоро-день, та й доглежу вашого сина«. А капраль, знаєте, був раз десь комендерований у шпиталі та знав, як мається коло побитих ходити.

»А миж би вас так пустили?« аж скричав старий —
 »сідайте, панство, сідайте, просимо; най вас хоть по-
 шануємо в своїй хаті, буде нам здаватися, що наші
 діти... коли нам не дав Бог утіхи з Манолія... ох
 вайльо, вайльо, вайльо, вайльо!«

Ми не хотіли старих ще гірш смутити, та й поси-
 дали за столом. Стара зараз кинулась до печи, а дочці
 звеліла йти в пивницю та вточити вина. А славне туда
 вино росло.

Увійшла дівчина з вином, заплакана, як та рожа
 полонинська в ранці під росюю. Красна, красна, як
 намальована. Але скажіть: чи годен я її красу на папері
 написати? Хто годен, най напише; я не годен.

Стала вона нас частувати, а Штефанко узяв, та
 лиш на мене повалився. »Пофтім!« стала вона до Ште-
 фана голубити, »пофтім«, домнуле, чінстіц де біне«,
 а сама як подивиться на Штефана, як найдуться її
 чорні очі з його очима, як почервоніє, трохи що їй пу-
 гар з вином не бриз з білесеньких її ручок. Я усе
 видів, та лиш мовчав.

Повечеряли ми красно, подякували Богу небесному,
 попрощалися зо старими, та й пішли по кватирях. Ште-
 фан нічо до мене дорогою не говорив. Дома я його
 розібрав, поклав спати, а сам узявся мундур чесати та
 зброю утирати; далі покутав і я, помоливсь Богу,
 та й ляг і собі. Трудний був, так зараз і заснув.

Але пробужуюся у ночі, Штефана нема на по-
 стелі; чекаю, чекаю — нема. Я боржій на двір; див-
 люся, а він сидить сердешний у садку, та плаче, плаче!

»Господи святий! — братіку мій, а се ти чо?«

Він лиш махнув рукою, пообертався, та й мовчить.
 А сам блідий-блідий!

Я сів коло його: »Братіку Штефаночку, не скажеш
 ти мені, що тобі є? чи в тебе що не болить, любий?«

»Болить в мене серденько«, став він промовляти,
 »та хто мені порадить?«

»Братіку мій як рідний!«, став я казати, »ти полюбив Зоїцу? — скажи мені!«

»Полюбив«, каже, а сам сумує!

»Камрате мій нещасливий!«, став я жалувати, »ліпше би було, щоб ти своє серце розрадив; таже ти жовнір. Що може з твого вірного кохання бути? Розважайся, братіку, яко мога«.

»Абож я годен серденько впинити? Вона, все вона мені лиш на гадці, вона перед очима, вона, куда гляну«.

Що я вже не намовлявся, що я вже не нарадився — так дарма. Я нарешті вже рад був, що його затягнув у хату, бо би був ще захворував, серце моє.

IV.

На другий день встали ми дуже раненько, навіть і не снідали. »Братіку«, каже Штефан, »іди, іди та кажи їй, що я гину, іди, брате«.

Я і пішов. Манолі стогнав на постелі, а я буцім то прийшов його відвідати.

Попосидів трохи, та й хочу йти. Силували на снідання, але я подякував красно, вихожу, а стара грімнула на дочку: »Чому«, каже, »не випровадиш пана вояка?«

От і вийшла за мною.

»А чому«, каже потихоньку, »чому не прийшов ваш товариш з вами, га?«

»А я знаю, чому ти з ним таке поробила, що він навіть і встати не може, не то що?«

»Вайльо!« бідкає дівчина, а сама ніби то й журиться, а ніби й весела.

»Дурно і вайкатись, зіронько моя, — хлопець пропав«.

»Любчику мій!« жалує вона.

»А правда отсе, що ти тепер казала?« став я заходити.

»Ох правда«, каже, »правда!«

»Зоїцо!« кричить мати з хати.

»Скажіть, що я його люблю, що я його любитиму до самої смерти«.

»А побачити його не хочеш?« питаю.

»У наших садочку, по опівночі!« та й стрігнула в хату — мов ясочка.

Штефан мало мене не задушив обіймаючи, як я йому розповів, що було.

»А чи не дуриш ти мене лиш?« усе питав та допитував.

»Або я тебе багато дурив?« кажу я ніби сердитий.

Він так і рад!

Ледве неледве дочекали вечера. »Ходи вечеряти«, кличу.

Але деж там! — йому вечеря в голові? Таке приберається, та зачесує, та в дзеркальці призирається! — »А не час уже, аби ми йшли?«

Я аж качаюся зо сміху: »Та цур тобі! ще й сонце гаразд не зайшло. А вона казала в опівночі приходити.

Ваги-переваги, діждали ми тої опівночі, пішли.

Біля її хати був красний великий сад, усе яблоні та вишні та сливи. Попід паркан қалина понадвисала.

Я став під парканом мов шельвах, а Штефан перелетів у садок, сказано, до своєї милої. Тут і обнялись. — »Серце, серденько! раю мій, покою!« — тільки й бесіди в їх було.

»Ох Штефаночку ти милий мій, а не покинеш ти мене?« прощбетала вона, нарешті, склонивши голову свою мов рожеву квіточку на Штефанові груди.

»Зоре моя ясна, світе мій рожевий, як ти можеш мене отсе питати? Не питай, душко, не рви мого серця, бо я ще хочу жити, я ще хочу з тобою нажитися!«

Вона зомліла. »Бери, вийми«, каже, »мою душу!.. козаче мій, місяцю мій, соколе мій!«

Знов обнялися, знов мовчали. А калина укривала їх широким своїм листом.

Стало далі зоріти.

»Штефаночку мій, голубе, а як ти підеш відси, мене поховають! — не годна я без тебе жити«. І знов як чічка йому до серденька.

»Сонце мое, маю мій!« став він гудіти як голубчик, — »абож то з Турди сюда далеко? Я можу бути в тебе що тиждень«.

»Що тиждень! що тиждень!« стала вона плакати, »а я й години без тебе не можу бути!«

»Щож маю робити, ясочко моя принебесная, коли я вже такий нещасливий на сьому світі«. А сам заплавав, як мала дитина.

З хати щось рипнуло. Поцілувались, розлетілись. Тільки того й щастя було. Штефан дома не лягав уже спати, і мене не пускав, — говорить, щечече. »Та бо чому ти сьогодні якийсь такий неговіркий, Юрійку?« в-одно мене питає. А я говорю з ним, як звичайно.

»Юрійку, братчику, який же я щасливий! ти не знаєш; говори бо, Юрійку«.

»Таже я говорю, братчику; чого з мене хочеш?«

»Хочу, щоб ти поділився зо мною моїм щастем; я, братчику, такого щастя ще й не зазнав на світі!«

Гай, гай! думаю собі, чиж довго треває тото наше щасте? От що побачиш його, а тут крикнуть »марш!« — уже й по щастю, уже й по долі.

Так я собі тогді думав, а се й справді так було. Штефан дожидає вечера як Бога, аж тут приходить післанець від капраля: »Зберайтесь як найборше, мусимо вертати до компанії, розказ прийшов«.

Вернули.

В Турді — як у Турді. Камрати привітали нас щиро, сердечне, сказано: камрати. Капітан сварив, сва-

рив на капраля, чому так припізнився, та й повівся у цукорню, де собі горівочки здорово все потягав, а ми знов своє діло пазили, аби, як тот казав, світ не без нас. Лиш Штефан мій дуже засумував, таки так засумував, що я вже побоювався, аби не пішов до шпиталю. »Братіку«, кажу я йому нераз, »товаришу мій милий, розбивай свою тугу, розважай своє серденько, розважай, камрате мій дорогий«.

»Та коби то я міг«, промовить бувало, а сам ляже на ліжко, тужить. Я вже його не відхожу ні на крок; йому розкакую дещо, співаю, жартую, ба далі й сварюся, нічо не помагає: чахне та й чахне, а все мовчить. Нераз йому вже й капралем доідаю, мовчить.

Але пішов я в один раз на варту аж до цісарської бані, а Штефана лишив дома. »Не журисяж мені, Штефанку«, кажу я йому ідучи, »бо бігме битиму як прийду«. Він мов і не чує. Се діялось в неділю.

Цісарська баня стояла на горі: докола гори та сади та виноградни раєм процвітали. Сонечко збералось на нічліг, а я сів собі на дворі під вахцимброю та радуюся світу Божому. Аж тут прибігають два жовнірі в чаках, та таки просто на вахцимбру: »Фрайтер, а не був тут Славич?«

»Або що?«

»Таже дезертирував«.

»Брешете!« (не до вас кажучи), крикнув я мов опарений, вбігаючи і собі на вахцимбру.

»Брешти ти з усіма псами!« грімнули на мене тоті два жовнірі, а фрайтер питає:

»А чомуж ви його тут шукаєте?«

»Бо ми ще гадали, фрайтер«, стали вони казати, »що він у Федьковича буде«. А він бувало усігди, як я де на варті, то зараз по бэфелі прибіжить до мене, принесе горівки трохи, закуски якої, побалакає, та й піде собі коло цапістраху домів.

Як я уже тоту варту збув — не хочу вам казати.

Облюзували нас нарешті. Прихожу до касарні, дивлюся: Штефанова зброя висить та сияє, я аж заплакав.

»Чому не обідаєш?« питає Цигрис.

»Лиши! — потому«.

»Брате Федьковичу!«

»Чую«.

»Велика печаль на тебе«.

»Ні«, кажу.

Цигрис сів коло мене, та хотів щось говорити, аж тут чуємо по ганках крик: »Славич, Славич!«

Вибіг на двір; аж тут ведуть його два жандари з накрученими багнетами, а з ними йде рудий той парубок, що його Штефан тогді оборонив від смерті.

Я до Штефана: »Братіку мій, рідний мій, а тобі що отсе сталося?«

»Іди собі, йди собі«, каже, »та мені легше буде!« Я пішов. Шаблю на себе, та до капралья: »Пане капраль, батечку, пустіть, сизий!«

»Іди«, кажуть пан капраль, »лиш не барися«. А самі так зажурилися, аж таки їх нема, — але нічо нікому не кажуть.

Я побіг; Цигрис за мною ї в капралья навіть не мельдувався.

V.

Жандари віддали Штефана до гарешту, та й вернули до своєї касарні, я за ними в слід. Один з них був від нас з Шипота, звався Онуфрій Салагор. Кілько то він в нас на храму нагулявся!

»Онуфрійку, братчику«, став я його благати, »уповіж мені, соколику, що тото отсе такого подіялося?«

Він, сердешний, аж по полах руками вдарився. »От, дурний розум«, каже, »та й годі. Штефан хотів побачити свою дівчину, та й побіг туди: гадав, що завчасу

домів вернеться. Але рудий пес, скоро се вздрів, з кількома такими, як він сам, упали на його потайі, звязали, та й до нас знати, що мають дезертира. — Нам ніщо було робити; мусіли його сюда вести: та же ти, братчику, сам здоров знаєш, яка наша служба жандарська». Так жандар розказував, а самому аж сльози в очах крутяться.

Я аж осторопів.

»Що тут своїй голові діяти?« кажу.

»А має Штефан гроші?« питає Онуфрій.

»Та гроші є«, кажу я, »але що по тім?«

»Ну, коли є«, каже жандар, »то добре. Возьмиж 24 леви срібні, та заплати боржій рудому, аби ні в кого нічо більше не допомагався; лиш так хіба би міг скапати штокгавзу, інак ні. Та й то ще від капітана залежить«.

»Біжу я шукати того рудого анцихриста«, кажу, »а ти, Цигрис, лети, брате, як найборше до нашого пана оберлейтмана, упадь до колін, най роблять милость, най просять у пана капітана«.

Цигрис полетів як стріла, а я знов парубка шукати. Відшукав у однім шинку. Сидить, клятий, коло стола, перед ним оковита, а на колінах, не до вас кажучи, гайта якась, обідрана, боса.

»Добрий день!«

»Добре здоровля!«

»Осьде маєш гроші за твого дезертира«.

»А кілько?«

»24 срібних«.

»Добре«.

»Добре«, кажу: »але аби мені капітан ні за макзерно не знав«.

»Гм«, став рудий міркуватися, »а я таки до капітана піду«.

»Ба не підеш, собако«, а сам аж палаю,

»Хібаб ти мені за моє чоловіцтво що заплатив, аби не пішов?«

»А кількож би тобі за твоє чоловіцтво дати?« питаю я, а тут аж дріжу вхопити шаблю, та затопити як пса. »Але щож« гадаю: »я тим нічо не полагажу; тут треба камрата ратувати«.

»А даси 10 срібних?« питає рудий.

Я йому й кинув їх на стіл.

»Що там? що тото? як тото?« стали венгерські парубки допитувати, що там були.

Я їм розповів. Господи, як ухоплять мого рудого, як потащать його аж за міст, за Аранюш! А самі стали на мості вартою, аби може рудого не покортіло, діправди до капітана піти, бо такому ворогові не тяжко. Два дні тримали вам легіні варту! Та й скажіть, чи нема добрих людей на світі? Є, але не всі.

Лишив я легінів на мості, а сам пішов домів.

»А щож, Цигрис, брате, як зорудував?«

»Добре«.

»Щож казали пан оберлейтман?«

»А щож би казали, — ухопили шаблю, та й побігли до пана капітана«.

»Дай Боже, аби вони мені ще єноралом були«.

»Ой бо і варта«, каже Цигрис, »такого пана не найдеться«.

Другої днини прийшов Штефан до рапорту. Капітан так кричить, так лютує! крий милий Боже, — аж прискакує:

»А ти мені будеш у вірїї літати, паничу? Чекай, научу я вже тебе! — Пане оберлейтман: сьогодні поплудню 20 буків йому!«

Пан оберлейтман лиш поклонилися, бо не сміли нічо більше і казати. Доста й так добре обійшлося. Завели сердешного Штефана знов до гарешту.

А я зараз по обіді як піду, як уплюся! »Що«, га-

даю я собі, »волю і я буки брати, як маю дивитися на кару свого товариша«.

Ще на брамі переймив мене капраль Кример, а се, знаєте, був від »наше вірех«.

»Стій, ніроке!« крикнув. — »А ти п'яне, га? свиня ти, дай Боже!«

»З свині чую, пане капраль, послушне«.

»Гвалт, патруль, супротинація!« кричить Кример, »злодій, опришок, беріть його, каже мені, що я свиня!«

Вибігає пан капраль Крук.

»Ади, Крук, ади!« каже Кример, »бери його зараз собі до арешту«.

Пан капраль так і осердилися! »Та я його до арешту дам«, кажуть, »але ти не називай мої люди свиньми, ти хаптелею вонячий, ти цибулянику!«

Більше нічо йому пан капраль не казали, але взяли мене, та й завели на вахцимбру; а тоді були пан капраль українець на варті, таки з нашого цугу.

»Дивися, українче брате«, стали пан капраль на-казувати, »най виспиться, але не мельдуй нікому нічо, я хочу, аби тото тихо було«.

Спав я геть до пізна в ночі, коли пробуджуюся, а мене хтось укриває плащем, та гріє студені мої руки. Глипну, се Штефан. А варта спала около стола, мов п'яна, — чи то я ще був п'яний, та мені здавалося, що цілий світ п'яний.

»Юрійку, серце, брате«, голубить Штефан, »що тобі є?«

»Добре«, кажу; поплентав ще щось, звісно: п'яний, та й обернувся на другий бік. — На рано вже я витверезився. Пішов до дому. »Аж тепер« гадаю собі, »буду я матися від пана капраля«. Ні словечка не згадували. Ох чоловік се був, чоловік! Дай Боже, аби ніколи на лихе місце не ступив!

Се діялося у вівторок, а на другу неділю трафило нас обох з Штефаном на варту коло одного магазину.

Вечер був ясний та тихий та теплий, сказано: серед літа. А місяць підповень дивився з неба, призирався, як тото на світі красно. Соловії десь таки і розливались!

Я сидів собі подалік під муром, невеселий. Якісь сумні гадки мені все набивалися; гадав, що минуса. Аж тут приходить Штефан, сів, тихонько пригорнувся до мене, а сам такий, такий блідий. »Юрійку, Юрійку мій, братчику!«

»Щож я тобі пораджу, друже мій нещасливий?«

Він заплакав. »Заспівай мені«, каже, »тої, як летіла зазулечка понад море в гай«.

Я трохи розгадав, та й співаю:

Ой летіла зазулечка
 понад море в гай,
 Та й пустила сине пірце
 у тихий дунай:
 Плави, плави, сине пірце,
 долів за водов,
 А я собі молоденький
 човном за тобов.
 Приплинемо, сине пірце,
 на жовтий пісок,
 А там собі заспіваєм
 усіх співанок.
 Ой маю я срібний перстінь,
 пущу по горі;
 Ой маю я три сестриці
 в чужій стороні.
 Ой маю я три сестриці,
 а четвертий брат,
 Скажуж я їх закликати
 в яблінковий сад;
 Всі яблінки солоденькі,
 лиш одна винна, —

Сестрички ся посходили,
а брата — нема.

Мій товариш так слізми й умивається! — лебідь на воді.

»Тихо«, кажу, »братчику, тихо«, а сам виймив шириньку, та й подаю йому, аби утерся.

»Ся ширинька«, каже, »ще з дому?«

»З дому, братчику; або що?«

»Ніщо, я лиш так питаю«.

„Ablösung“! крикнув фрайтер від варті.

Штефан схопився, стис мене за руку, та й пішов на свою пошту, аж тут чуємо — нараз стрілило, біжимо: а Штефан уже неживий лежить на кровавім камінню.

У вівторок поховав я свого товариша. Господи, що усі плакали, а вже ніхто так, як Цигрис сирота, таки топився. А пан капраль Крук дали за свої гроші красний дубовий хрест зробити, та на Штефановім гробу закопати.

А що на дворі вже ясно було, як покойного ховали! Ні хмариночки, ні листочок не ворухнеться! — лиш соловії десь приповідали, та камраття плакали, бо попа не було, аби хоть що то прочитав, сказано: чужий край, чужа сторона.

А Цигрис каже до мене у вечер: »А що«, каже, »нема твого пана, нема вже кого розберати, братчику Федьковичу?«

»Нема«, кажу, та й ляг мовчки спати. А ті сльози чогось так ллються!

Т А П І Я Н К А.

I.

Від матері я маленький оставсь, а батечка мого таки і не тямлю — покойні!.. От і пішов поміж чужі люди. А чужі люди які? І роблю було день і ніч, і корюсь, най би малій дитині, а все таки не було мені просвітлої години; а ти сякий, а ти такий! і шма-ток хліба не варта, що їси, не то що! От таке то було. Хіба лиш одна гадина мене не їла...

Да нарешті дав Бог доробитись і мені; вже маю і пару воликів своїх, і коровку, і овечок з пасемце. А все те оцими своїми бідними руками замучив, бо Бог мені допомагав, за те мабуть, що я кождому було по правді хожу. Та думаєте, що я врадувавсь мукою своєю кривавою?! Прийшла вербецирка, а вїйт не мав кого за свого сина упхати, та мене сироту. От таке то безталання!

Лиш за тільки ще лишив мені Бог щастя, що мене хоть у тому війську ніхто не збиткував. Да й не мали за що, коли я було кожного послухаю, кождому честь оддам, а царської служби було пантрую, як ока в голові. Другі не раз було з мене аж сміються: »наш Харовюк«, кажуть, »наваживсь конче старшим бути; так ставиться, так ставиться!«

»Еге, братіки«, кажу я, »ставтесь ви лиш, а я не ставлюся: є кому старшувать і без мене«.

II.

По котрих то краях ми не стояли! Були і в Австрії, і в Тиролях, і в Угорщині, і в Чехах, а нарешті зупинились аж у тому славному місті Венедиду,

що якийсь вражий син серед самого моря збудував, на безголова собі, чи що. Двори такі великі, як світ, стоять вам у морі, буцім це яка калабатина, де баби коноплі пражять, чи як там.

А що церкви у тому місті преписні, то й не казати; але вже ніщо так, як один двір величезний, де славять, якись то Дожі колись то пересиджували, чи що. Ох, та двір же то двір!.. мабуть і змаловать такого не можна. Як було часом підемо там на варту, та стане нас один Таліян по усюдах водити, та все показувати та розповідати, то й очей своїх забудемо, а не надивимось. А тут зараз і монастир святого Марка стоїть, і базар преписний, і голубе море грає, а на морі огрядні кораблі без ліку-міри стоять собі пишними рядами та ряхтять, мов те павяне піря на сонці, або ті маки цвітущі, що вже ні переписати ні перемалювати.

III.

Був у нашій компанії капраль один молоденький, личка мальованого та хорошого стану: Василь Коронійчук звався. Такий то вже, такий! було увесь світ лиш на його дивиться. Да відколи прийшов у той Венедик, то неначеб хто обміняв його, чи що: і на личку змарнів, і волю стратив, і ходить засмучений та задуманий, хтось би був гадав, що в його сумління недобре; було й на погуляннячко наше молодецьке не прийде, не то що.

»Що вам оце такого подіялось, соколе пане капраль?« станемо ми нераз питаться; »ви може нездужаєте, чи що, або може квартира ваша нездорова? Хлопці! хто з паном капралем на квартирі? яка там квартира?«

»Та пан капраль сами на квартирі!« обізветься дехто з цугу; »вони вже давно сами, ще відколи Маник у шпиталі, — буде три місяці«.

А пан капраль Чибринюк (старший капраль у нашому цугу) слухають та й лиш подивились на Коронійчука. »Василію!« кажуть (вони собі були з одного села, та й не чужі), »чи ти лиш, небоже...«

Коронійчук так і зачервонівсь, а пан капраль Чибринюк яли його за руку, а йому на руці такий вже перстень срібний, сипаний! Чибринюк стягли перстень та й сховали. »Тобі!«, кажуть, »не треба вже цього перстеня: відшло його до —«

А Коронійчук як упадуть йому в ноги: »Братіку!«, каже, »прости мене!« а самі плачуть, як мала дитина. Але пан Чибринюк як гукнуть на мене:

»Зберайсь!«, кажуть, »хлопче, саком-пак, підеш з паном капралем Коронійчуком на квартиру!« А сам так то вже якось на мене подивились дивно!

»Добре, татку!«, кажу. Зібравсь та й пішов.

IV.

Квартиру ми мали в одного старого купця таліяна, що в його чотири кораблі свої по морі ходили. А що вже за двір мав, то двір! мабуть би й цареві не сором булоб ув йому сидіти, не то що. Що світлиці величні, що ганки пишні, а що вже в тих світлицях гарно, то й не сказати; куди ні глянь, все золото, все парчі дорогі, все оксамити, хто зна які, а стіни, коли не з дзеркала, то з дорогого мармуру, а коли не з мармуру, то з білої риби кости. А що вже помости дивні там були! Бач, насажувані, да так насажувані, що ніхто би і не вгадав, як то, та з чого то.

Наша світличка була у нижниці, над самим морем, а з дверей виходилось на один широкий ганок з білого мармуру лискучого, з білими стовпами та з широким поруччям мармуровим, позолоченим. Господи! що там любо було пробувати! Сяду собі було у великому вікні широкому, та дивлюся, як ті морські філі одна

другу здоганяє, наче ті голуби сизі пригортаються, або виїду на ганок, зійду собі східчиками аж у море та граюсь з білою рибкою, гулячи її хліба кришечками, а ні, то слухаю-прислухаюсь, як ті молоді рибалчики собі приспівують, або ті пишні керманічі кедровими веселцями плюскають.

V.

Одного вечора, вже пізно було, сижу я собі знов у вікні та думаю, а пан капраль мій вийшли на ганок, обняли обома руками холодного стовпа, притулились ік йому, а сами дивляться, як той великий та кривавий місяць з тихого моря виринає; аж тут — править малюване човенце, править та й прибило до самого ганку, а з човенця виходить панночка якась, уся в білих атласах убрана, виходить та й право до пана мого молоденького. А вони, сердешні, стоять собі мов приковані: ні пари з уст. Прийшла та й обняла їх білими та малесенькими своїми рученятами:

»Василю«, промовляє, »ангеле мій, се ти? — Василю!«

Вони наче не чують, а вона знов: »Ти не чуєш твою милу, мене покидаєш? скажи мені!«

»Вже й покинув«, кажуть пан капраль стиха, та й зітхнули.

»Не кажи так, серце. Я знаю, що ти оце дровичся, а я й в жарті не хочу такі речі чути. Васильку!«

»Я не жартую, сеньора«.

»Недобрий молодче! чиж можна мене так налякати? — Осердився мабуть, що я цілий тиждень не приходила, а я, серце, не була дома: я їздила аж у Відень до твого царя та купила тобі одправу. Возьмемо шлюб, милий. — Чогож бо ти так дивишся понуро?! Возьмемо шлюб, серце!«

»Не возьмемо«, каже мій пан, а сам білий, білий, як та стіна!

»Чому ні?« питає таліанка.

»Бо я вже жонатий«.

»О Пречиста!« аж скрикнула Волошка. — Гострий ніж блиснув, пан капраль поховзлись по крові своїй багровій на мармурову плиту, а доки на моїх руках Богу духа дали, нещаслива дівчина вже давно спочивала — на дні моря.

С А Ф А Т З І Н И Ч.

Я собі вже не раз оттак сижу та гадаю: як то, бідний світе, деякого сердешнього некрута біють да глузують при тій науці! — а мене було і пальцем ніхто не кине, не то що. А леж бо я і бравсь швидко тої муштри! Було капраль мені ні покаже, а я вже так і вдав. А пан майор наш і розсудили: »Тобі«, кажуть, »не при вербицирці маятись; скоро по обрихтунку, підеш до полку«.

От і пішов.

Наш полк стояв тогді аж у Банаті, далеко. Трохи не два місяці маширували, доки зайшли.

Мене дано до гранатирів до першої компанії, до третього цугу, що по кватирах собі стояв. А добрі квартирі мали! все в сербів; багачі, знаєте. Туда ситні краї, не такі, як у нас, чи що.

А мені звелів капраль йти на квартиру з одним старшим жовніром, Сафат Зінич звався. Господи, що за вояк пишний з його здався! — а що вже гордовитий був, то й не сказати: правдешний буковинчик. Я було аж його боюся, неначе якого охвицера, чи що. Такий то він оцей Зінич; і в очи му важко тобі подивитись.

А ми мали квартиру ув одної удови. Славилі, що колись то вона і багачка була, да на старости літах довелось збідніти. Слабовита була; ув одно лежала. А діточок не було у її, лиш одна дівчина, Марта звалась, молоденьке та плоховите собі, знай та співушечка в лісі. Як було глянеш в очиці її тихонькі та благонькі, або в личко бліде, замучене, то тільки що не зомліє; така вже безталанночка собі була!

У вдови жили ми, як у своїй рідні. І хліб нам

був один, і сіль не ховав ніхто зперед нас. Сафат було і дров купить (він мав, знаєте, гроші ще з дому) і скорому устарає, що треба. Дуже бідну удову жалував. А я вже і дров утну, і води внесу, і скрізь покутаю, як треба, щоб то, знаєте, на дівчину лекше. А вона, моя рибочка, було аж плаче: »Чи оце вас«, каже, »Бог з неба до нас бідних послав, чи що?«

Зразу ще, як ми там були на квартирі, то ходив один молоденький сербинчук, Янко звався; хороший парубок дуже. А що вже любила його наша тихонька Марта, то мабуть і в співанках нема так. Як го, було, одного вечера не видить, то і вечеряти не ме, і виплаче собі свої оченятка, аж нам їй жалко стане. А они були заручені з собою, бо там, знаєте, така уже установа, що два або і три роки передом собі слово дають, а відтак аж побераются.

А Янко ходив що ходив, а далі і приостав ходити. Переказував, що вибираєсь за Дунай в купецтво. Нарешті вже і не прийшов. Поїхав мабуть.

Одної днини йдемо ми від бефелю, аж чуємо: на нашій квартирі гомін. Прибігаємо, аж тут уже усі сусіди пораються коло сердешної Марти, що вже мертва на полу лежить, мов та щebetюшечка убита. Ми зараз стали і питати, що оце таке за лишенько подіялось, від коли ми з дому. А люди всі якраз нам і відповісти: »Янко, кажуть, відослав її перстень; висватав собі другу, багачку, — у Василя Карадіча, коли знаєте«.

»Чи так?« каже Сафат, а сам унурив соболі очі в землю. Нічого більш не казав.

Третьої днини поховали і Марту і стару, а сами пішли на іншу квартиру.

У дві неділі потім гуки по селу. Карадіч дочку оддає, а Янко ходить з друзбами хата од хати, та збирає собі бояре, спрощує гості на весілля,

У вечер збераєсь і Сафат. »А ви куда оце?» питаю.

»На весілля«, каже, — »іди принеси мені доброго вина ведро та колач!« а сам кинув мені червінця.

Я побіг. Приходжу, а Зінича вже нема, пішов. — Що тут робити? думаю я собі. Беру вино, та біжу за ним. А у Карадіча не крик та не гвалт на подвірю!

»А там що таке?« питаю людей.

»Сафат Зінич застрілив молодого«, оповідають.

Я закаменів. — »А деж він?« кажу (Зінич оце).

»Пішов сам до гарешту«, кажуть.

Убрали гарештанта в залізо, та оддали в катуш. Осудили на сердешнього десять рік тяжкої неволі. Я провожав го аж за місто, да так ми уже жаль! — »Братіку, камрате мій дорогий та любий: чого ви оце так марне пропадаєте?...«

»За правду, товаришу!« промовив, як у дзвін вдарив, а сам ні ся скривить.

Жовняр раз був.

П О Б Р А Т И М

Я був один у свого батька, а батько багатир був! Бувало і по вісім наймитів тримають, бо було до чого. А мені і сокири не дадуть в руки взяти, не те що. »Що тобі«, кажуть, »роботов клопотатись, коли є кому і без тебе?«

»Якже мені без роботи жити«, кажу я, »коли мені нудно!«

»Чому би не нудно!« стануть ненечка бувало гніватись, »ану тільки кріс да в ліс! щож би то я заячика печеного попоїла!..« А вони умисно оце кажуть, щоб мене від роботи відгулити. Ніщо тогді вже й робити: беру кріс та йду.

А в неділю чи там у празник, то сестри мене бувало аж проклинають, бо ньєнка від самого досвіта нічо не діють, лиш їм дорікають: »А сорочка Іванова яка? а ширинька яка? а він про вас і чорний ходить і незмитий, а вїн сяк, а він так, хоть вас три в хаті!« Таке сердешним сестрам бувало піється через мене. Да коби хоть було за що; а то на мені і сорочка як папір і ширинька як мак, і голова вимита да вичесана, що вже ліпше хіба в якого принца, а ньєнці ще недогода. Оттак то я дома проживав. А батечко, аби лиш неділя: »ану, сину, ану на базар, ану нагулятись, доки молодий!« — тай мені карбованців зо два в черес! Оттак я пробував у свого батечка. Да не довго набувся, прийшла вербицирка, а гусарський майор тільки цьмокнув, як мене побачив. — Кучерики мої золоті да кохані, пішли ви попід ноги!..

У нашому селі не було кращого парубка, як той Сідор Чобанюків; бувало аж сіяє, де стане; а що вже до стрільцтва вдався, то і не сказати. Бувало не мине

таке літо, щоб він тих два або й три ведмеді не вбив, за інчу дич і не згадувати. А увійти до него в світлицю, то нічо невидко, як лиш ті роги оленеві да зброю стрілецьку, по роскішах навішану. Були там і такі роги, що в 24 росіх, коли не білше. А що вже зброя! а що вже коник на стайни, сивий як голубі! а що вже сіделце турецьке да поводи шовкові сріблом цвітковані!..

Зо Сідором жили ми собі ліпше, як два рідні брати. Да як нам і не жити було, коли оба жваві, оба хороші, багацькі сини, сказано единчуки, а ще до того оба стрільці! Ні пообідаємо один без одного, ні повечеряємо. Чи він бувало до мене прибіжить, чи я до него: говоримо, сміємось, радимось, полюємо, або посідаємо собі коники та гайда в заліжку! А як і то ні, а ми полягаємо собі в чердаці, позакурюємо люльки, та станемо собі наші стрілецькі придабашки уповідати, або так що...

»А ти чув«, кажу, »що Савюкову Катерину завили?«

Він зареготавсь, аж му люлька з зубів випала.

»Еге«, каже, »ні перша, ні послідня!«

»Хло, чи лиш не твоя причина?«

Він регочеться.

»Не гоже так, братіку«, став я йому дорікати.

»Чому не женишся?«

»Ще«, каже, »попротив себе не вишукав«.

»Абож Савюкова Катерина не против тебе?«

»Видиш, що ні!«

»А чомуж, братчику?«

»Бо тому, що ні!«

»Хіба принцизни ждеш?«

»Я принцизни не жду, а такої жду, щоб ся не дала парубкови на підмову. Тепер знаєш, якої?«

»І не знайшов?« кажу.

»Видиш, що ні!« грімнув, тай стався ще гірш смі-

яти, а далі: «Да ти пусту оце бесіду, звів Іване; говорім що гарнішого. Уповім ти, як я вчора з ведмедем боровся».

«Що ти кажеш!..»

Оттак ми, бувало з Сідором.

Нас відобрано одної днини двацять, декого до єгрів, декого до Парми, а мене до гусарів. А скоро нам присягу прочитали, звелів нас один охвицер під арешт дати. «А знайте», каже, «щоб вам на завтра страву поприносили, бо рушите кожний до свого полку». Я вже так прошуся: «пане охвицер», кажу, «сизий мій, пустіть мене домів хоть попрощатись. Я завтра на коли скажете, на тогді ставлюся! Пустіть, пане пустіть!»

Охвицер засміявся. «Війте», каже до мого батька (а вони були тогді війтом), що оце за парубок? можна го до завтра пустити?»

«Це мій син», кажуть батько, а сльози їм лиш кить-кіть по білій бороді, — «коли ласка, пане, то можете го пустити, я ручу за него».

От і пустили.

Дома сум. Ненечка лежя на постели півмертві, сестра одна і друга стоя по кутах та плачуть собі тихесенько, а старша сестра голосить у коморі да лагодить мені шмаття на завтра. Я сів кінці стола, да плачу і собі. Чи побачу я вже гори свої красні, чи почую я ще мого батечка ласкавого голосу, мою ненечку, сестрички, дружечки?..

Оттак я думаю да плачу-плачу, аж Сідор побратим мій дорогий, на двері. Як прийшов з половання, в кресі да в порошницях, так і прилетів до мене, сизий мій.

«А що, брате Іване, злагодили тебе?» поспитав, а сам палахнув, наче та поломінь, — «злагодили тебе?»

«Злагодили», кажу.

Він сів коло мене тай заплакав, страшне заплакав. Да не довго плакав: пів мінуточки, або й тільки ні; повтерався тай ухопив мене за шию:

»Братіку«, каже, »нічо на мене не здаєш? мене забуваєш?«

»Братчику«, кажу, »побратиме: батечко мій старий, з сестрий моїх буде хто небудь збиткуватись!..«

»Богдай я такого слова від тебе був не почув!« сказав він гірко.

»Не гнівайся, братчику: я знаю, що ти мої сестри не лишиш в поругу. А мого вороного возьми, братчику, таки до себе. Ніхто го так не пожалує, як мій рідний товариш.«

»Твому вороному не буде в мене кривди«, каже Сідор.

»Ще тя прошу, братчику: догледь мої зброї! Батько слабій, а наймити — звичайно.«

»Лиш ти тим не журися, брате! Нащо мені те й казати, коли я сам знаю.«

Другої днини попрощався, пішов.

Служу в війську рік, служу другий, добре мені. Нарешті зробили й капралем, а я в-одно Бога прошу, коби то лиш домів! Аж тут приходить мені лист з дому: »Приходи, сину, домів«, пишуть батько, »як найборше, у нас велика тревога. Ось тобі 200 левів на дорогу.«

Я зараз побіг до нашого пана рїтмайстра. »Пане, кажу, татку, змилуйтеся!« тай показую йому лист. А він так:

»Не журіться«, каже, »капраль Дзвінка, я зараз сам піду до пана майора за вас прохати.«

Ще того самого вечера сів на пошту та й поїхав!

До села прийшов я, вже вечеріло. Вхожу в хату — нема нікого, лиш хтось дише на печі. Прихожу ближче, се мій батечко старенький. — »Чи то ви там, дячку? — здорові, дужі?«

»О, спасибіг ти, синку, що прийшов. Сїдай, душко!«

»А неня де?« питаю.

»Аби ти здоров, душко, а ненечка твоя вже по-

койна... Засвіти, любчику; свічка от там десь за образом».

Засвітив, дивюсь — батечка мого вже й не пізнав, такі то вони стали.

»Чого ви самі в хаті, батечку? де сестри?«

»Зараз поприходя, синку; Марія пішла в млин, а Аксенія коло худоби порається«.

»А Мітрана?«

Батечко тільки заридали. »Мітрани, синку, вже немає. Подякуй своєму товаришеви... Гарного собі побратима вибрав, о гарного!..«

Я затетерів. »Що тут сталося, кажіть, бійтеся Бога!«

»Сторія коротка, сиңу: Звів бідну дівчину, насміявсь — пішла до Черемошу глибокого, та вже не вернула. До тижня і стару поховали«.

Ще батейко і не розповістили гаразд, а я вже був у Сідора. Гострий ніж, пара пістолят за чересом. — Вбігаю, а він стоїть коло стола, та кріс набиває.

»Здоров, брате! Де моя сестра, де моя неня?!«

Він став як укопаний, ні пари з уст.

»Боронися, товаришу, бо гинеш!« крикнув я тогді, а сам пустився на него з ножом. Да він швидший був: імив мене обома руками за мою руку, що тільки сили мав.

»Стій«, каже, »побратиме; ще слово-дві позволь мені сказати!«

»Говори«, кажу, »да не барися; я не маю коли!«

»Добре«, каже, »я зараз готовий. Ти жовнир: — наробиш головництво, марне загинеш, а за кого? — за одного фалчивого товариша, що з твої руки і кульки тої не варта. — Ні, брате Іване: Я лиш раз тебе зрадив, а другий раз того не буде!«

Що оком кліпнути — вирвав мені пістоля зза череса — кулька забриніла, а він тільки повалився мені в ноги. Добрий стрілець був: в саме серце трафив.

Якби в війську, то би капітан за такий цент і лева срібного не пожалували.

Гуцулська славо,
Якаж ти кривава!..

»А відтак?« поспитаєте панове молодці.

»Ну, та відтак: сидів у штокгавзі, вийшов на волю, вислуживсь, вийшов до дому, оженивсь сеї осени, тай тільки. А що вже красну жіночку собі маю, то й не сказати; хіба Пречиста одна краща!

Батечко при мені. Господи, що їх моя Марічка жадує! Щоб ся ні ворохнули на печи, так вона зараз і стрепенеться: »а це ви куда, батечку? Не виходьте з хати, а то на дворі холодний вітер віє, щоб вас не підвіяв, або що!« А де ні обернеться, вже їм і їсточки на піч. »Ану-ко кушайте оцего, що я вам зварила, це добреньке, ану-ко! та бо ви нічо такі і не вживали! ви у нас ще з голоду загинете!« — Така моя Марічка, моя щебетушечка співоча! А як то там Бог дасть ще й дитинку, що тогді аж буде? Боже мій милий!..

Сестри мої вже давно віддані, ще я був у війську. Марія пішла за Тимофія Ковалюка, а Аксенія за Никифора Дарашанюка. Парубки усе годні, усе господарські. А що вже мене поважають, то й не сказати! Котрий відки, а все до мене: »А я вам, пане Іване, на зиму 100 ковбків маю своїми волами привезти!« — а другий знов собі: »а я вам з своїми наймитами маю 10 фалеч трави уробити!« Таке то. Навіть і женитися не хотіли, доки я сам з війська не написав, що можна.

Лиш моя Мітраночка не діждала вінка! Як упилася в Черемоши, так ще і до нині не проспалась, сиза моя!.. висипаєсь собі за цвинтарем (бо на цвинтарі не дав піп), а коло неї близько-близесенько Чобанюків Сідор, мій побратимко коханий! —

Гуцулська славо,
Якаж ти кривава!«

ТРИ, ЯК РІДНІ БРАТИ.

I.

Мені ще й двацять рік ледви було, як уже кучерика мої золоті облетіли! Навіть і попрощатись не пускали, але звеліли відразу йти до компанії. З тяжков бідов відпрохався на три дні до дому.

А дома сум та плач. Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя. Лиш брат мій Онуфрій сидить собі кінець стола, неначе то не мене відобрали. Білий-білий та сухонький! — лиш очі світля.

»Братіку«, кажу, »а вам мене не жалко?« Він мені на це нічо не відповів, тільки дві сльози великі-великі покотились по красному та зов'язлому тому личку. Заплакав і я собі, попрощався та й пішов.

II.

Служу рік, служу другий, ні смутний ні веселий. Нічо мене не займає, нічо не тішить; тручаю свої дні як вильми. Тільки того й розжитку, коли стану бувало на стойці, та собі тихесенько поплачу, або Богу помолюся. Тоді мені неначе та недуга розсунеться; і зіроньки засіяють іначе, і місяць усміхнеться, і соловейко прощобече. А я собі стану, зіпруся на ясну свою зброю, та слухаю або дивлюся.

А у касарни — от як у касарни: гомін, зойк. Дехто лає, дехто бе; декого знов другі б'ють. А я собі — от як то я, все мовчу та своє діло роблю. Пан капраль Косович пераз бувало, й кажуть: »Се«, кажуть, »чоловік кам'яний; я би так не зуміг жити на світі!«

»А щож«, кажу, »пан капраль: ми не можемо бути всі однакі«. Тай знов мовчу.

Одного вечера сидимо ми собі в касарни. Дехто ще пораяється коло руштунків, дехто вже покутався та люльку собі курить, з камратом розмовля дещо, а я стою собі у вікні та думаю. Аж тут прибігає капраль зо дня. »А нема тут«, каже, »Шовканюка Йвана?«

Мене неначе би серпом чирк. »Я осьде«, кажу.

»Завтра до рапорту; тобі лист прийшов«.

»Нічо«, кажу.

А камраття так зараз і в жарти: »Еге«, кажуть, »з грішми! Шовканюк завтра платить!«

Добре вам жартувати, думаю я собі, да не так то старій бідній вдові діти годувати, да ще до того й боля обходити. — А мій брат, знаєте, вже три роки як з постелі не встає; сохне та кровйов ув-одно днше.

III.

Другої днини рано зібрався чисто, прихожу до рапорту. Капітан такий сердитий, недобрый; приходить до мене:

»Як зовешся?« грімнув.

»Так і так«, кажу.

»На«, крикнув — тай шпурив мені лист у лице. Навіть і не подивиться на чоловіка, а хоть подивиться, то неначе собака крізь пліт.

Поніс я свій лист до одного фрайтера, що знав читати. »Ану«, кажу, »фрайтер, прочитайте мені оцеї лист, будьте такі добрі!«

»Чому ні«, каже, »прочитаю«. Та і став читати. А я слухаю.

»Братіку мій дорогий та любий!« — читає фрайтер, а мене гіркі чогось так і обілляли! »Далі«, прошу, »далі!«

»Ти вже мене не застанеш, бо я на смерти.

Да не вдавайся в тугу, любий; ти знаєш, що я не жив на світі, а карався.

»Коли зможеш, приходи на урльоп, Іване, бо мати наша сама остається. Сестри пішли в найми, а Василька взяли в двір до волів.

»Волики продав, ніщо було робити; за податки душу брали. І кожух свій мусів продати; але сардаки оба ще стоя: коли не закрадуть у похорон, то понаходиш.

»Вуйко Андрій дуже нас уквивдив; і послідну коровину з загороди займив. Але не споминай йому лихом, як вийдеш. Усе таки свій своїм.

»А тепер, брате мій Іване, брате мій рідний, прощай мене; і перший раз і другий, і третій! — А коли тобі Бог pomoже та будеш мати зза чого, споминай мене,

Твого рідного брата Онуфрія«.

IV.

На другий день пишуся знов до рапорту. »Що хцеш?« крикнув капітан, а очи ходя в него знай у тої гадини пажаристої.

»Прошу послушне пана капітана хоть на два місяці на урльоп. У мене...«

Господи, як утне мене в лице! — кров тільки почуріла по білому кабатови. »Я вам«, каже, »урльоп дам, ви сякі такі сини! — До гарешту з ним!«

Завели мене в гарешт, мені байдуже. Сижу собі, неначе то не я. »Ти достанеш буки«, каже капраль відо дня.

»Нічо«, кажу.

І обгорнули мене думки та гадки. — Піду, гадаю собі, та утоплюся; чого в світі більше й жити? — Там хоть побачуся з братіком своїм рідним, а тут тільки бють та збиткуються. Боже ти наш, Боже!..

V.

На третій день ведуть мене знов до рапорту. Я стою; рапорт великий, капітан звелів прийти усім словакам, що сорок осьмого року на Угорщині були половили. Було їх у нашій компанії більш як двацять мужа.

»А що«, питається мене капітан, »чи будеш ще на урльоп проситись?«

»Ні вже«, кажу. А думка в мене одна: коби по рапорті — піду, та втоплюся.

Приходить капітан до словаків: »А що«, каже, »прийшло, аби вас пустити до дому«.

Вони так зраділи, Господи!

»Шкода мені вас«, жалує капітан, »ви хлопці годні. А може має хто з вас охоту остатись на рік з оден в компанії? — вам добре буде«.

Ні чичирк.

»А ви, капраль Бая, не маєте охоти ще з рік послужити? У моїй компанії добре!«

Цілий рапорт якраз усміхнувся. Наш капітан та про добре говорить!

Але Бая не много думав. »Пустить«, каже, »пан капітан, Шовканюка на урльоп, то вам ще рік служитиму. Оттак!«

Капітан не йме віри; то на мене дивиться, то на капраля. »А це«, каже, »як?«

»Оттак як кажу: пустить Шовканюка на урльоп, то вам цілий ще рік служитиму. Пустить, пустить, пане капітан: в нього брат помер, в нього стара слаба мати з голоду помирає«.

»Про мене«, каже капітан, подумавши хвилюку. »Шовканюк іде на урльоп«.

VI.

Другої днини дали мені урльопас, дали кабат дранковий, дали мантлину стару-стару та дераву, тай пустили. А я такий уже рад! »А де«, кажу, »мій пан любий та золотий? де пан капраль Бая?«

»Да нема«, кажуть, »пішов у місто«.

»Ох мені лишенько! а я щоб з ними не попрощався? Я ждатиму, доки вони не вернуть з міста«.

»Да не дожидай ти багацько«, каже дехто з цугу, »а то фельфебер як тебе захопить, то матимешся«.

Коли так, то хіба йти, думаю я собі, — а мойому пану капральови най Бог дає, що сам розуміє... От так думав я та й пішов.

А за містом — я й ні в той бік, а пан капраль Бая якраз проти мене. Я так зрадів! »Пан капраль!« кажу, »а я думав, що я з вами вже не побачусь. Чого ви так борзо пішли?«

»Да я умисне«, кажуть вони, »бо я мав ще з тобою говорити дещо. — А багацько тобі миль до дому? кажи правду«.

»Сорок миль, да ще й кілька«, кажу я.

Вони на те нічо, лиш дивлються на мантлиночку мою дераву, тай кивають головою. А то студінь така, Господи! сказано перед Різдом.

»Ходи«, кажуть, »у шинок, випемо вина!«

Випили ми вина — Господи, що добре: я го досі і не пив. »Оттакого«, думаю я собі, »коби то братікови тому хворому винести!« (бо в мене все на гадці, що я братіка свого ще застану). »Ну нічо«, гадаю я собі — »коби то вчинитися на Віжници; ні їсти, ні питиму цілу дорогу, а вина мушу свому братчикови винести«.

»Час мені до касарні«, стали нарешті пан капраль казати, виймають пять левів баночку, тай дають мені.

»А се нащо?« кажу я.

»На дорогу, здасться, кобих більше мав, то я би тобі і більше дав, а так не маю, бери що є«.

»Да я«, кажу, »зафасував два леви срібні; мені доста буде«.

Вони аж розсердились. »Коли я тобі даю, то бери«, кажуть. »Коли вже не те, то хоть кожушок собі купиш. Тепер студено«.

Не хотів я їх більш гнівати, узяв. За два леви, думаю я собі, купю нени добру хустку, тепленьку, за лева шовкову хустку братови до шії, а по левови кож-дій сестрі по рянтухови тонкому та широкому.

Попрощались; подякував своєму пану капральови, як умів, тай пішов. А тут не студінь, ні! аж око вяне.

VII.

Ще і тиждень не минув, а я вже на Віжницю. А се саме Святий вечер; по хатах світло видко, чути як добрі люди радується, сидя при вечері, а я собі йду з щіпком у руках, та думаю, що то тепер у мене дома діється. Братіка мого мабуть уже й немає на світі!.. А що ненечка, а що сестри? Але побачу, думаю я собі; домів нема вже більше як чотири милі маленькі, на опівніч стану, або і борше. Посмотрив за торбинку, чи є всі дари та гостинці, що у Бистриці, йдучи, накупив?

Є всі.

Йду далі, навіть і в вікна не дивлюся, так іду. А тут так мене і тисне щось коло серця, неначе пе що мене за серце, і дрімлеться мені, неначе я п'яний або що, а я нині і кришечки хліба в устах не мав, не то що. Да не те, щоб не було: були в мене в торбинці і два колачі пшеничні плетені, і фляшка вина доброго, і риби визинни штука. — Да не буду їсти,

думаю, домів принесу. А тут мені так і позиваєсь! Сяду, думаю собі, припочину мінуточку, а відтак скоріш і піду, як відотхну. Сів собі на якімсь там приулку, в очех замрило, за серце ймило. Се я змерз, думаю собі; хотів встати — не здужав, поваливсь у сніг. Ратуй святий Николаю, в тяжких бідах теплий наш заступниче, ратуй!..

VIII

Прокидаюсь — а я вже не в снігу, а в гарній, теплій постели. Над мною стоїть оден жандар, красний, молоденький. Бачили ви того ангела, що в Чернівцех у святій Параскеві на лівих дверех намальований? — Такий і сей жандар був, благий та ясний. Стоїть надо мною, та дивиться мені в вічи.

Я так і стрепенувся. «Ох мені лишенько», кажу, «а я де оце?»

«У мене», каже жандар, «як у рідного свого брата, або ще ліпше. Не вставай, серце, ти дуже хворий».

Я зараз нагадав собі і Онуфрія, і Баю, і урльоп. «А се», кажу, «як я тут зайшов?»

«Богдай і не згадувати», каже жандар, «учора, з вечері йдучи, найшов я тебе під одним будинком без душі».

«Боже, милий Боже!..»

«Так тобі треба», обіззався другий жандар пузатий, що по хаті собі ходив та люльку курив, «не пий, лайдако!» А я тої днини і води в устах не мав, не то що. Такі то люди.

Молоденькому жандареві тільки сльози в очех закрутились. Покивав головою, тай сів собі коло мене на постели. Пикатий вийшов з хати.

«Пане», кажу, «а мундур мій, варе, є?»

«Є», каже, «не журися: і мундур є, і торбинка, і урльопас».

»В урльопасі«, кажу, »був лист«.

»Є і лист«, каже, »я находив«.

»Коби я знав«, кажу, »де мій мундур, я би зберався«.

Доста невеселий був жандар, а ще засміявся. »Коби«, каже, »за три дні, тобі добре«.

Я аж не зумівся. »Що ви оце кажете, пане? Ви не знаєте, як у мене дома!«

»Я все«, каже, »знаю. Але дохторь велів тебе не пускати«.

»А деж той«, кажу, »дохторь?«

»Він зараз повинен надійти; я вже післав по нього«.

Прийшов і дохторь. »А що«, каже, »як тобі?«

»Добре«, кажу. »Пустіть до дому«.

»Ще тобі не можна«, каже дохтор, »ти ще дуже слабій«.

Я так і став благати! »Пане«, кажу, »пустіть мене! В мене дома от як, та от як. Мені вже недалеко«.

Жандар чварснув щось до нього по німецьки.

»Про мене«, каже дохтор нарешті; »завтра можеш йти, а сьогодні лежи мені ще в ліжку, та пий оці ліки, що я ти приніс. А тіло масти собі оцев мастев«.

Я так і зрадів! »О, дякувать же вам, пан дохторь!«

»Не мені дякуй«, каже дохтор, »а оцему панови; бо якби не він, а ти би вже не жив на світі«.

IX.

Лежу я в ліжку та думаю; коло мене сидить жандар та люльку курить.

»Чого«, каже, »так задумався серце?«

»Чиж нема чого?« кажу.

»Не журися, брате, Бог батько. Лихо мине, гаразд буде«.

»Хто би збаг«, кажу, »що з моїм братом сталося; коби го ще хоть живого застати«.

»Аби ти, та я здоров«, каже жандар.

Мене неначе ножем уток. »Або ви знаєте?« — кажу.

»Твого брата учора тиждень ховали«. Тай сплакав.

»Або ви«, кажу, »мого брата знали?«

»Я«, каже, »не мав вірнішого товариша на цілій цій вашій Буковині«.

»А виж відкіля?«

»Я? О, я здалеку, друже, я аж з тої великої Німеччини. Не будеш знати«.

»А так — якжеж ви пізналися з Онуфрієм?«

»Я нераз«, каже, »у вас на квартирі стояв; от і пізналися. Як то було таку щиру та любу душу не полюбити? — Царство йому небесне!«

»А сестри мої, не знаєте, чи прийшла хоть одна до дому? Бо брат мені писав, що обі в наймах«.

»В наймах«, каже жандар, а сам так і почервонів!.. Чудно мені, та дивно мені.

X.

Другої днини уже мені ліпше. Богу дякувати: зібрався тай хочу йти.

»Жди«, каже жандар, »по тебе зараз віз приїде«. За годинку був і віз; сів я тай поїхав.

А домів як прийшов, то мало з ума не зійшов, так то я застав. В хаті студінь; неня лежить на печи ледви жива. Василько пригорнувся до неї, та просить хлібця дріжучи; а я на двері.

»Добрій день вам, ненько, що дієте?«

»Чи то ти там, синку? Дайже тобі Боже здоровля,

що прийшов, а то я вже не гадала з тобов ся видіти. Гину, синку, з студени та з голоду».

Я скинув борше дранкаву мою плащину, тай укрив неню, а сам ухопив сокиру, що стояла за лавов, та в ліс! За малу годиночку були і дрива в хаґі, і вогонь гарний у печи. Для рідньої ньеньки борзо дривця рубаються...

»О, простибіг же тобі, синку!« кажуть неня, скоро почули вогонь у печи. »Ходи сюда, душко, най тебе переблагословлю!«

Поблагословили. »А коли«, кажу, »Онуфрія прятали?«

»Передучера тиждень мінув«, кажуть неня.

»А що казав, як умерав?«

»Нічого не казав, синку мій, лиш ув-одно тебе сподівався — дожидав. Нема, каже, Іванчика, нема братіка мого рідного, нема!.. а мені все причуваєся, що він іде; він недалеко мене, він прийде. Та як зітхнув тогди, синку мій, так і Богу душечку дав. Не діждав братіка свого рідного побачити, що го так дуже щире дожидав!..«

Десь коло опівночи позбігалися і сестри з села. »А що«, кажу, »сестрички: ви, бачу, вашу неню гарно дозираєте, ніщо казати! якби не я був нагодився, то зо студени гибли, і сами і дитина«.

»А щож, бадічку«, одрікаються сестри плачучи, »коли у таких панів служимо, що і до церкви не пускають, не то що. Отже тепер викралися«.

»А так же не будуть вам нічо казати?«

»Та нехай уже кажуть; нехай нас і вбють, а нас кортіло з вами побачитись, бадічку. Не гнівайтесь!..«

Мені жаль аж серце розриває, але нічо не кажу, мовчу; виймив дари та й роздав. Лиш та хусточка шовкова, що братікови свому купив, лишилась!..

XI.

Другої днини пішов я до жида. »Давай«, кажу, »на роботу!«

»Коли хоч, а ти бери на сажні«, каже жид.

»Нічо«, кажу, »озьму і на сажні«. Взяв три кірці хліба, взяв соли, взяв грошей, роблю, так роблю, аж піт кривавий з мене йде! а мені здавалось, що це не робота а іграшка: для рідної неньки немає тяжкої роботи...

Роблю я оден тиждень в лісі, роблю другий, аж тут прибігає дитина плачучи:

»Бадічку«, каже, »йдіть д хаті, бо неня дуже слабі«.

Покинув роботу, біжу. Прибігаю домів, аж неня вже без душі. І свічки нікому було в руки дати. От таке то бідного!.. »А чомуж ти мені, синку, давно їе дав знати?«, лаю я на хлопця.

»Я хотів, бадічку, колиж бо неня ув одно мене не пускали«, повістує хлопець плачучи. »Ви, ненечко, слабі, я піду за бадічком у ліс?« — »Не йди, синку«, кажуть неня, »а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя. Не йди, синку, я не слабенька«.

XII.

Поховав я свою неньку, а сам обліг. Лежу, так лежу, що ледви й тямлюся. Прийшов піп: »Плати за похорон«.

»Погодіть мені, пан-отчику: видужаю, то вам заплачу, або відроблю!«

»Ні, таки плати зараз!«

»Щож я вам дам, добродію, хіба душу?«

»Чорт по твоїй душі. Плати та й годі... мені...«

»Маю ще онде в торбині дві парі шмаття коміського, та кілька щіточок, хіба то беріть; більше нічо

не маю. Ще і хусточка шовкова за два леви срібні».

»Сюда з ним«, каже піп, тай ухопив торбинку, що висіла мені над головами. Подав паламареві, а сам пішов кленучи та тріскаючи.

Аж тут уходить і вїт з десятником. »А ти«, каже, »набрал у жида на сажні, чом не робиш?«

»Коби я годен«, кажу, »я би робив, а так сами видите, що не годен«.

»То дай заліг«, каже вїт, »або підпишися на ґрунт. Жидівське не сміє пропасти«.

»Жидівське«, кажу, »не пропаде, а я на ґрунт не підписуюся, бо до того є сироти, не лиш я. Коли подужаю, а я жидови відроблю, ще й камату му заплачу«.

Вїт насварив на мене тай пішов, але жид поганий не ждав; в тиждень чи як, прийшов мене фантувати. А я ще лежу. Записали і ґрунт і хату в заліг.

Я сижу на постели, та сплакав. Так ревне плачу, що аж серце з мене вискакує. — Аж тут убігає Нестерюк Яків; убіг, тай зупинився коло дверей.

»Добрий вечер, брате!«

»Добре здоровля. Прошу: сідай«.

»Най увесь гаразд у тебе сідає. А тебе забрали?«

»Забрали«, кажу.

»Шкода, що і шкіру з тебе не здерли«, упік Яків.

»Від тебе, брате Нестерюку«, кажу я, »мені і таке слово мле. Ми в оден раз товаришували«.

»В оден раз!« повторив Нестерюк гірко, »а тепер?«

»Теперь я у печали, у великій печали. Не годиться мені вірного товариша займати«.

»Ти дурень!« (не против вас говорячи, четці мої любі!) — »ти дурень!« ще раз повторив Яків, а сам пішов, і бувай здоров не сказав.

А другої днини приносить мені жид письмо: »На

тобі, пак«, каже; »Яків Нестерюк вже мене закутало за тебе«.

»Як то закутало?« — питаю я.

»От так закутало, що твою роботу переймало на себе. Воно пак сьогодні вже за тебе латри в лісі рубає«.

XIII.

Яків Нестерюк був з нашого села, парубок годний та щирий, такий уже щирий, що й не казати. Доки мене остригли, то ми собі товаришували, а відтак уже і не бачились більше, бо він далеко від нас сидів, аж на другім куті. Тільки неня покойні мені уповідали, що він, заки я був у війську, остався від вітця і від матери та тепер сам собі господарює, тільки з сестрою, (бо їх лиш таки двійко було). Мене нераз кортіло до нього піти, відвідати, та все не смів; така то вже бачите, натура. Якби був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачились.

Другої днини, чи що, прибігає вечером до мене:

»А що дієш брате?«

»А щож бим«, кажу, »діяв? лежу«.

»А знаєш ти, чого я оце прийшов до тебе?«

»Чутиму«.

»Я хочу йти до тебе сидіти, або ти йди до мене«.

»Як оце?« питаю я.

»От так« каже Яків. »Ти хворий, хто знає, коли видужаєш, а тобі треба кого в хату, не то щоб обходив господарство, а те, щоби тебе розважав. От Бог дає далі і весну на дворі: треба закладати, орати, сіяти«.

»А твоеж господарство?«

»За моє не журись: я і свого догляну і тут буду. — Так і завтра кочуюся хіба до тебе?«

Я хотів щось сказати, але він не дав. »Ти дурень!«, каже, тай пішов, свищучи у двері.

XIV.

Іде дощ, доки іде, а відтак і сонічко загіє. От-так і на мене. Яків перенісся до мене, довг мій відроблений, попови заплачено, сестри повислужувались та повертали домів, а я сам став помалу дужати. Яків у мене як рідний брат; і мене розважає і весну робить і співає, як той соловій у гаю. Мені весело. Аж тут прибігає гайдук з бецирку: »Иди«, каже, »пан староста тебе потребує!«

Приходжу до старости. »А що там«, каже, »небоже: подужав?«

»Подужав трохи«, кажу.

»А дома як?«

»От як«, кажу: »сироти вічні, без вітця і без матери. Як мене, не дай Боже, поволають, пропало все: і ґрунт і господарство.«

»А як ти слабував, хто тебе кутав?«

»Яків Нестерюк«, кажу.

»Годний хлопець«, каже староста. »А знаєш, чого я тебе кликав?«

»Пан світлий скажуть!«

»Прийшов тобі абшит?«

»Мені абшит?« кажу я, — а тут з радіщ аж не стямився. »Як то може бути, пане?«

»Я писав за тебе до міністерії, бо мені жандар Тайвер усе уповів.«

»Котрий то жандар?«, питаю я.

»А той, що тебе на снігу замерзлого найшов. Я все знаю.«

»Пане мій годний!« кажу я, тай упав старости в ноги. »Пане мій добрий! Дай Христе Боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!«

»Годі вже, годі«, каже староста. »А тепер іди собі домів, женися та ставай на господаря. Вже доста бурлакувати, час раз і людьми стати!«

XV.

»А що там«, питається Яків дома.

Я показую йому абшит, тай уповідаю, що мені староста казав. Яків посумнів.

»Нестерюку«, кажу, »брате: А ти не рад, що я вже на воли?«

»Рад«, каже, »та й не дуже!«

»А то чому, соколе?«

»Нічо«, каже, »все добре.«

»Ні, ні«, кажу я, »ти мене так не збудеш; уповідай, що таке.«

»Оттаке, коли хоч знати: нам не бути вже вкупі.«

»А чому?«

»Бо тому: Ти оженишся.«

»Ну, та оженися; а відтак?«

»Ти дурень«, каже Яків, а сам став свистати. (Це він бувало осігди так, як осердиться чого).

»А щоби з того було, якби ти одного дурня послухав?« кажу я.

»Буду слухати«, каже.

»Дай свою сестру за мене.«

»Ой?«

»Та бігме!«

»А я що буду робити самий дома?«

»Зо мною жити, коли ласка твоя. А ні, і ти женись, та станемо оба газдами.«

»Гм!« каже Яків.

»Так, брате!«

»Коли так, то хіба й я женися?«

»Ану женися, братіку, без жарту.«

»А даси за мене свою сестру?«

»Моя сестра сирота, а ще до того й бідна. — А ти багач!«

»Ти дурень«, каже Яків, тай став весільної свистати. »Даш чи не даш за мене свою сестру?«

»Хоть обі, любчику!« кажу я. — »А яж«.

»А гов!« крикнув нам хтось зза плечей (а ми оце в саду розмовляли, уже в вечер), »не роздавай усі, бо й мені треба лишити хоть одну!«

Ми обіздрілись, а мій жандарик молоденький стоїть нам за плечима, але лиш у мундурі, без зброї, тай паличка в руках.

»А це ви«, кажу, »пане мій золотий, ангеле мій добрий, що-сьте мене два рази від смерти відкупили? Пане мій делікатний та дорогий!..«

»Та бо гов тобі вже з тільким паньканням!«, каже жандар. »Я вже й не пан, я такий мужик, якби й ви«.

»Оце би то?« кажемо.

»Учора дістав абшит. Але нехай вам крайнім словом скажу. Я дома не маю ні вітця, ні матери, ні родини такої, аби мені до душі. От задумав собі от тут між вами оселитись. Маю пару грошей, куплю собі ґрунт гарний, покладу хату, справлю худобу, тай буду собі жити, коли Бог поможе, бо я знаю господарство«.

Я так зрадів, Господи! »А виж би« — кажу.

»Та бо гов уже з тим тільким виканням!« грімнув жандар. »Не кажіть мені »ви«, але таки по пару-боцьки »ти«.

»То нехай же буде й »ти«. А тиж би«, кажу, між нами, простими руснаками, хотів жити?«

»Я«, каже Тайвер, »той руський край та ті руські люди так полюбив, що і не сказати. У вас«, каже, »так якомсь сердечне, звичайно, красно; а у нас, на тій нашій Німеччині, холодно якомсь, нудно!«

»Та бо тобі треба женитися«, каже Яків до жандаря. »Без жінки не йде господарство в лад«.

»А ти як гадав?« каже жандар; »женитися відки голова! Що, варе, моя Оленочка та чарівочка діе? — серце моє!«

»Яка Оленочка?«, питаю я.

»Або твоя сестра?« каже Тайвер.

»Як це?«

»Оттак це: ми двоє любимося, тай годі! Ти не знав?«

»А яж би відки знав?« кажу я. »Олено, ходи сюда зараз!« крикнув я.

Вона вийшла, да така вже вам засоромлена, що і світа божого мабуть не видить. »Дівко«, кажу, »а я оце що за речі чую? О—о!«

Вона мені в ноги! »Бадічку«, каже, »простить мене, я согрішила. Я вже більше не буду!«

»Вже більше мене не будеш любити?« каже жан дар, а сам і собі засоромивсь. »Що ти мені казала? знаеш тогді, коло керниці? — га?«

»Ії, та бо ти все з твоїми вигадками!« каже бідна дівка плачучи. »А я тобі тогді не казала, що то таке буде ?а ти все своєї!.. О падонькуж мій! Бадічку, не гнівайтесь на мене, я вже на нього ані подивлюся більше. То він, біг-ме він винен, най сам скаже: хто кого перший раз зачепив? Та ще і з тим морганням своїм поганим!..«

Ми як стояли, так усі і засміялись! »А тепер що буде?« — питаю я жандаря.

»Тепер оттак буде«, каже він. »Я остану в тебе, доки собі де ґрунт не напитаю та не справлю, що треба. Тим часом дасть Бог і Великдень, а по Велицидни і Зелені святки, чи як там, буде і весілля. — Згода?«

»Та бо ти не чув, що Олена тебе і знати не хоче?« кажу жартуючи.

»Та я, бадічку, я лиш так — я біг-ме лиш — так — я...«

»Не цірся, небого, тільки, але скажи таки попросту, що любиш, та й годі. Мені тутки комедії твоєї не потрібно«.

»Я лиш трошечки, бадічку. Біг-ме лиш трошечки!«

»Коли лиш трошечки, то я тебе за него не оддам. Що би то«, кажу, »за тривок між вами був, якби ти свого чоловіка лиш трошечки любила«.

»Та бо я го буду дуже любити!« каже бідна дівчина, а тут так засоромилась, що мабуть не знає, чи вона на землі стоїть, чи під землею.

»Коли так«, кажу, то що инше: поцілуйтесь. А тепер ходім вечеряти, бо я вже зголоднів, тільки говорячи«.

XVI.

Перед Зеленими святками лагодимося ми всі три д весіллю. Тоній, жандар оце, має вже і ґрунт і хату і худоби чимало, а що вже убрався гарно! По нашому перебрався. Нагавиці на ньому чирчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф хороцівський, такий уже, що такий! А сам — хлопець-хлопець!.. Сердешна Олена, що гляне на його, так і зовяне. А по руськи не рубає, ні!.. з роду ніхто би не казав, що це німець — руснак тай руснак!

У тиждень перед весіллям, у неділю (вже і заповідн вийшли і пиво вже взяли), сидімо ми собі усі три, та радимось дещо, а я журюся.

»А ти що журнися?« питає Тоній.

»От журюся. Ви вже маєте кождий свою дружбу, а я ще не маю. Тай не знаю, кого би то собі взяти?«

»Або Андрія Сірмана?«, каже Яків. Аж тут Марія (Якова молода), без духу в хату. »Бадічку«, каже, »за вами якийсь вояк питає!«

»Де?« кажу.

»Та он за ворітьми!«

»Чомуж не йде в хату?«

»Не хоче; каже, аби ви д ньому вийшли«.

»А який він?«

»Русявий, високий, очі як ті фіялки сині, а як говорять, то — то ув-одно моргає«.

Я не побіг, а полетів з хати. »Бая«, кажу, пане мій годний, соколе мій ясний, чи це ви, чи я п'яний?..«

»Ба це таки я сам. Наш регемент стоїть тепер у Чернівцях. Я чув, що ти женишся (бо я за тебе ув-одно перевідував) — от і випросився на 14 день на урльоп, щоб то в тебе погуляти вже та погуляти! Чи добре я оце зробив?..«

»Ой«, кажу, »пане мій срібний, пане мій дорогий, орле мій сизий!..« а сам так го обіймив, трохи не задушу.

»Та гов же бо, гов«, каже Тоній сміючись. »Ліпше просім оцього пана, аби тобі пішов у дружби«.

»У підскоки!« каже Бая.

»Але? — але?« питаю я, та й віри не йму. »Деж я того годен«.

»Ти дурень!« каже Яків свищучи.

»Хіба так!« кажу я, глянувши то на Якова, то на Баю.

»Ви оце пусте завели«, каже Бая.

»Ануте-ко мені лиш чарки!« а сам виймає з тобівки шині з вишнінком такий, що в дві оці!

XVII.

Тепер ми вже давно як жонаті. Тоній держить мою сестру Олену, Яків Марію, а я знов Якову Катерину. Такий то вже тривок між нами любий та милий! І ґрунта маємо, і худобу, і пасіку, ще і ставок хочемо собі викопати. А з Тонієм та з Яковом жнемо собі, як ті рідні браття, сказано: Три рідні брати. Скоро неділя або празник, а ми вже вкупі: сидимо, радимось, балакаємо, а як нас охота збере, то і випемо по чарці, і заспіваємо собі гарно, а ніхто вже так як моя Катруся серденько; як заспіває, то неначе в кли-

невий листок запіє, а Тоній за нею на скрипку. Славно грає. А часом то згадаємо собі давні свої літа, як то ми бідували у світі, не знаючи долі. Тоді хіба посумуємо хвильку, але лиш хвильку, відтак знову зрадіємо, звеселимось, тай порозходимося тихенько, гарно, звичайно, сказано: щасливі. — Лиш братік мій Онуфрашко, сизий мій, не обізветься між нами, не подивиться очима тими тихими та любими, не промовить речами своїми добірними: як спить так спить собі на цвинтари поуз батечка свого та неньки. А мені все здається, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти. Да мабуть не прийде вже, серце моє!

С Е Р Ц Е Н Е Н А В Ч И Т И

I.

Жили в нас в горах два парубки товариші, а що вже буйні та хороші собі були, то й на папері не спишеш, такі вже хороші були сі два легіні. А до того ще як уберуться, бувало, у кармазин та в жировані порошниці, та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата якраз усі у вікнах. «Що ти, дівко, там забула?» кричить мати на весь рот, а донечку мов прикував до вікна. «Ненечко, ох ненечко моя люба, най хоть надивлюся!»

А легіні наші мов не видять, що дівчата вянуть. Понасувають кресаки на мальовані свої брови, кинуть голови д горі, мов лицарі які, возьмуться поза шию, та сміються нищечком з бідних дівчат. А кресаки були в тих двох парубків такі, що кождий вартував ретельно коло яких 500 срібних, коли не більше: такого золота, пав та червінчиків було на їх! Як, бувало зустрінешся з ними, то аж за очі вхопишся, так засіють!

Вечер дав Бог тихий та милий, сказано, клечальної неділі. Гульки на базарі сьогодні не було, славне парубоцтво прохожалось гостинцями та сутками, а дівчата позбігались у громадки, та яли вишниками співати, щоби, знаєте, легіням жалю завдати, а вже нікому так, як сим двом, що як ходять, так ходять попри їх ворота, і боком на них не глянуть. А місяць так і сіяє понад горами, понад красними та високими нашими горами!

«Чого ти так засумував, Василю?» став один легінь другого питати; «чи не болить тебе знов голова?»

»Або мене коли голова боліла?« каже другий.

»А учора, йдучи з Ріжі, не боліла тебе голова?«

Василь почервонів трохи, а за хвильку й каже:

»А як тобі у Ріжі Гинцаришина Олена сподобалася? Правда, що козир-дівка?«

»Дівчина на цілу Буковину«, каже Іван; »гадаю за тиждень старости слати«.

Василя мов на паль хто посадив би. »І я гадаю«, каже, »старости посилати«.

»Як собі, братчику, любиш«, умкнув Іван та й стис плечима.

Василь ще дужче осердився: »Таже«, каже, »оба чей з нею не оженимося!«

»Оба, правда, ні, але я, то знаю, що оженися з нею«.

»А чому ти, чому не я?«

»Тому не ти«, каже Іван, не тративши ані раз доброї волі: »бо я старший, і дівка моя має бути!«

»Колиж бо вона мене любить«, каже Василь, а сам аж кипить.

»А я її люблю«, каже Іван, мов камянний.

»Або най так буде«, каже Василь, »як дівка пристане«.

»І так ні«, став Іван зпроволюка говорити: »Олена буде моя!«

»Хіба мене не буде!« кремснув Василь.

»На таке я зараз пристаю«, відвернув Іван смішком: »ходім, та поміряємося. Хто виграє, того й дівка буде«.

»Ходім!« крикнув Василь.

»А чим, ножами, чи пістолетами?« питає Іван.

»Чим хоч!« верещить Василь, »а Олена буде моя!«

»Та вже побачимо«, рече Іван, »як нам лицарське щасте послужить. Гайда!«

Пішли в чагір. Але доки на місці стануть, скажу вам ще по словечку про їх.

Іван і Василь були се два богатирські сини із Соколія.

Батьки їх були собі сусіди, а вони товаришували собі ще змаленьку і страшно любилися, — бувало, ні кроку один без другого.

Іван був хмурний, невічливий і дуже фудульний, бувало й гуляти не хоче, а коли піде на базар, то лиш про Василя, щоби дещо не попадив, бо Василь, знаєте, опалистий та швидкий, мов та полемінь у печі, а як бувало розсердиться, то гатить топірцем, не питає, чи голова, чи руки, чи ноги. Багато він уже біди зза сього мав, а якби не Іван, то хто знає, що був би ще пацив, а так Іван уже його пантрує, як око своє в голові. Хоть Василь похопиться бувало, щоби кого по своєму попобити, то Іван уже вирве йому залізною своєю рукою топорець з рук, а його возьме силою та поведе домів. Алеж бо й Іван, знаєте, не був з тих святих. Як бувало возьме собі що в голову, то гадає, що таки на його мусить бути, аби не знати що, — дуже упертий був. Лиш за тільки його хіба можна пофалити, що за правдою бувало аж гине, аж топиться. Умерла раз на Соколію бідна вдова а шестеро дрібним сиротам не лишила нічого, як одним-одну коровину, та й ту узяв піп за похорон. Іван каже до тата: »Дедю, дайте мені одну корову!«

»А тобі нащо?« питає старий.

»Вам не питати, нащо. Коли маєте дати, то дайте, а ні, то не допитуйте багато.«

»Возьми собі, сину!« каже старий.

Іван займив корову сиротам, а попа з димом пустив, — згорів на шкрум.

Ще одно вам розкажу.

Тримав на ріці один жид красний лужок, а Іванова сестра позбирала одної неділі усі дівчата, та гай на той луг у квітки, але жид возьми на пішли своїх посіпаків, щоби дівчат грабувати. От постягали з них

ба опиначки, ба коралі, ба монества, ба поясни, ба-баюри, доста того: посмішили дівчат. Одокія прибігла домів без опинки, плаче, голосить, каже що піде топитися, а Іван сміється: »Так тобі треба«, каже, »най тобою не носить по жидівських лугах, коли й в лісі й на нашій царині є цвіту до волі«. В осени найшли жида здохлого в лісі; хтось його там привязав до ялиці та й лишив. Хто се був такий, не знаю, але далеко від Івана він не утік.

При усьому тому мав він таке чисте серце, як один чистий діямент; гніву і зависти не було в нім за мак-зерно. За отця-матір був би й гадині в очи штрик, а побратима свого Василя беріг як око в голові, аж доки не нагабало його то нещасливе кохання, що вже не одному чоловікови укоротило.

У нашому чагорі є красна, велика поляна, покрита шовковою травою та усілякими цвітами: тут наші парубки поставали.

»Стріляй!« каже Іван.

Василь стрілив. Лиш фоя посипалася з ялиці, а Іванови нічого не сталося.

Іван засміявся, звів скалки, пістоля загреміло, а з Василевого лівого плеча почуріла кров по тоненькій сорочці рантуховій, що сестричка усіма шовками та загірськими ліліточками повишивала.

Іван заток пістоля за ремінь, а сам пішов до Василя, — слеза йому в очах закрутилася. »Видиш, брате«, каже, »треба нам сього було?«

»Завяжи мені руку«, каже Василь, спершися на дерево, »бо починаю ослабати«. А кров, бачите, так грає косицями!

Іван здоймив собі боржій шовкову хустку з шії, приклав лісової губки до рани, та й завязав. »Ходім«, каже, »тепер до дому, я тебе відведу«.

Пішли мовчки. Але недалеко хати каже Василь: »Олена тепер твоя!«

»А вжеж«, каже Іван, »по лицарському праву моя«.

»Я без неї не можу жити, брате Іване!« А се так жалісливо промовив, що аж трохи не сплакав. Іван стис плечима.

»Попрощаймося, брате«, став Василь далі казати, а сльози йому як град горячі по тварі покотилися; »попрощаймося, братчику! Двацять років ділилися ми лихом і добром, двацять років беріг ти мене, як свою душу. Дякувать тобі, братчику. Прощай мене!«

Обнялися, поцілувалися, сплакнули, та й розійшлися. За Василя ніхто більше не чув, пропав, як під землю впав. Одні казали, що втопився, другі казали, що пішов у опришки, ба деякі казали навіть, що пристав до угорського війська. Будемо видіти, а тим часом ходім до старої Гинцарихи.

II.

Федора Гинцариха була собі багачка на все село, але не сиділа вона в селі, тільки у потоці, у Ріжі. Мала вона там побиті хати, та й мешкала собі мов яка вельможна. А дочка в неї, дочка! — чорнобріва, кароока, а на личку, мов полонинська рожа молоденька. Стара бувало дує на неї як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де киптар уписаний, де пояс славний: Олена все дістала. Стара убере її, бувало як ляльку, та й посадить під образи коло віконця: »Тут тобі, донечко«, каже, »сидіти, а не коло печі вештаться. Личенько згорить«.

Але полювали раз над Ріжею два легіні: Іван і Василь. »Е що!« каже Василь до Івана; »годі! ходім до мів; щось мені сьогодні не йде під кріс«.

»Ходім!« каже Іван, та й пішли. Але не учинилися вони ще в потоці, аж тут здіймився вітрець, звів

хмарку до хмарки, тай ні з сього ні з того став дощик росити. А наші стрільці навіть без сердаків.

»Що робитимемо?« питає Василь.

»Хіба повернім до Гинцарихи та пересидимо, заки дощик перейде«, каже Іван.

Повернули. Стара приймила їх любенько, бо зроду щира була, а часом то любила й забавитися. Наші легіні не були від того.

Але тут инше сталося. Олена, скоро побачила Василя, то аж увяла, як та квіточка на сонці, а Іван, уздрівши Олену, аж упрівав. Оттаке то тутки подіялося, та й то за одну минуточку.

Дощик попійшов трошки та й став. Небо знов чисте стало, як зеркало, гори дишуть усіма запахами, — красно, любо, мило.

Парубки попрощалися, пішли. а удова їх випровадила аж за ворота. »А що«, питає жартиком, »котрий з вас шле старости?«

Легіні усміхнулися, подякували старій, та й пішли мовчки Ріжею. Сказали собі добраніч та й розійшлися.

Се діялося в суботу. В неділю стрілялися наші парубки, а в понеділок, знаєте, був у Гинцарихи молодший брат Василів, та й дав Олені знати, щоби вона на його надії не мала. »Ми«, каже, »з Іваном мірялись: я пройграв, а ти будеш Іванова. Але не забувай ти про того Василя. — ти його ще колись побачиш, а сим часом бувай здорова!«

Післанець лишень сказав своє, та й пішов, а Олена в плач, у голос: »Ох, Васильку мій! ох, Василечку мій! ох, Василечку мій!«

»Годі, годі, любко моя!« каже стара, а сама так і журиться! »Годі, донечко моя, бо головка болітиме, та ще на личку мені змарнієш, — годі, щebetюшечко моя!«

»Нащо мені краси, нащо мені личка румяного, коли Василечка нема? Ох, вайльо! вайльо!«

»Біда ми бо з тобою, дівко!« стала стара нарешті сердитися; — або Іван може не кращий від Василя, або може не однакі багатири?»

»Та що мені з того усього, коли мені не любий!«

Оттак сумувала Олена цілий тиждень, навіть і до церкви в неділю не йшла, але вимкнула в городі стебелце васильку, сіла собі під калину та й в-одно плакала та тулила-пригортала зілле до свого горячого серденька.

Під полудне летить служниця, що за ворітьми стояла, що духу в хату: — »Газдине«, каже, »до нас старости йдуть!«

Стара шурхнула з постелі в кліть, щоби хоч перебралася, бо з жури за дочкою навіть не перебралася сьогодні, — а сама вже така рада, Господи! »Щож?« гадає собі: »віддам мою одиначку за хорошого парубка, то й минеться її туга«.

Пішла в хату. Старости привіталися, поцілували її в руку. »А раді гостям, пані маточко?«

»Добрим людям хтож не рад би?« каже стара. — »А яка щаслива година вас принесла?«, а сама сіла собі в образи.

»Приніс нас, пані маточко, сивий кінь до вашеці на поклін

Від князя молодого
До двора золотого«.

А самі уклонились тричі. Стара зараз пристала, доньки навіть не питаючи. Хотіла, не хотіла бідна Олена, подавала у вечер рушники, а в зимі відогралося й весілля.

Привіз Іван свою молоду жінку до себе, а сидів він далеко у верху. Що вже його старі не тішилися, Господи! колиб були могли, то би були свою молоду невістку в образи посадили, та як до святої молилися: так її любили, — але щож? Олена як сумує, так сумує. Бувало, лиш вийде в садочок, вимче стебелце

васильку, та й пестить коло серденька, тільки їй і радості було. Або сяде бувало під запашною кріслатою ялицею, та як зачне співати! Аж пташка в лісі вгхне, слухаючи її, такий тото голосочок мала. Співає і плаче, а сама, сердешна, бліда, бліда!

Іван був і досі неввічливий, а тепер ще гірший став, мов крига леду студеного; ні доброго слова з його не почути, ні ради, ні поради. От хіба тільки в його розривки було, що стане бувало під явором на обочі, та придивляється світу божому. От тогді ніби трохи повеселішає, тиб сказав, той чистий полонинський вітер тугу його розвіяв, або перед сонечком ясним, що у синіх високостях сіяло, горе його розтопилось, і як віщун наш любий каже:

Сховалося у серці лихо

Як звір у темному гаю...

А в хаті сяде собі кінці стола, зіпреться на руку, засумує, потемніє, а далі як устане, як удариться по полах руками, як здихне тяженько, та й вийде мов п'яний на двір. А стара ненька плаче: »Синку, Іванчику мій золотий, чому ти такий нещасливий? Знала я тобі стан козацький дати, та не знала я тобі доленьки впрохати!« Такої стара бувало заводить, а невісточка її прехороша сидить собі в городчику, та стебелце васильчику до серденька горне.

III.

Дав Господь і Николая святого діждатися. У нас храм. А красно та любо на божому світі! Пташки щебечуть, що чоловік аж сам себе не чує, зелені ліси ялинові позацвітали, та припоростили шовкові трави мов золотим маком. Цвіти та цвіти, цвіти та цвіти, та запахи, та радощі, а Путилівка річка бренить по білому камінню, тиб гадав, що срібло розсипалось та задзвеніло. Мило, весело, — лиш у Івановій хаті сум,

мов у домовині. Стара, куди кинеться, плаче: »Синку мій, Іванчику мій! іди«, каже, »хоть до тещі на храм, може межі людьми розважишся. Іди, любчику мій!«

»Піду!« каже Іван, а сам аж чорний, так змарнів.
»Піду, збирайся, жінко, підемо обоє!«

Зібралися, пішли. Стара випровадила їх аж у плай, вернулася, плаче. А далі як припаде до образів, як стане поклони бити, як стане рустити! »Господи!« каже, »Господи милосерний! коли нема вже моїй дитині ліпшого талану, то волю я його поховати, легше мені буде!« Криваві сльози почуріли з темних її очей.

А молоді ідуть собі плаєм, ні чичирк. А пташка так щебече гаєм, аж просить: »Співайте, співайте, люди, з нами! Дивіться, як красно дав Господь милосерний, співайте!« А квіточки, що краєм процвітають, собі просять: »Любіться, обніміться, люди! Обгорніться чистою любовію, от як ми!«, а самі пригорнутья одна до одної, мов справді вони обіймаються. А бджілка манесенька гуля та гуля собі плаєм, та в-одно гуде: »Ану, люди, ану подивіться на мене! Адить, я з кожної чічки мід збираю; збирайтеж і ви: світ сесь солоденький, збирайте!« А кобилечка, невеличка собі, виспіває та вinguє в зеленій траві: »Ану, люди, ану! годі журитись, ану лиш погуляточки, погуляточки по світові божому, от як, та от як!«, а сама як підскачить собі, як знов заспіває, аж дзвонець-зілле у траві зашумить!

Іван повеселішав трошечки. »Олено, серце!« каже, »коли нема мені від тебе ні словечка любого, то заспівай хоть!«

Вона зараз і завела:

Гей засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
А в лузі, в лузі,
У лузі пшениця:
Там дівчина прекрасна!
Пшениченьку дожинає,

Та у гору поглядає:
 Гей чи високо,
 Да чи далеко
 Сивий сокіл підлітає?
 Літає він да літає,
 В кватирочку зазирає:
 Гей, сію руту,
 Да сію руту, —
 Гой подай, мила, руку!
 Радаб тобі ручку дати,
 Та боронить стара мати:
 Узяла мати
 Нелюба до хати,
 Годі рученьку дати.
 Да відсунься, моя люба,
 Да відсунься від нелюба!
 Зайду я з луга,
 Та забю нелюба,
 Да як того голуба!

Ще голосочок прекрасної сеї співанки відбивався гаєм, ти казав би, кожде дерево співало з безталанною молодичкою, аж тут їуп! Василь стоїть перед ними. Увесь у золоті, а сам красний, красний! — ще кращий, як був, лиш що поблід трошки на личку. За ременем пістолета та насажувані ножі.

Молоді стали. Василь протяг руку:

»Як маєшся, брате Іване? здоров?«

»Здоров, славити Бога! а ти?«

»Здоров, друже мій«. Та й поцілувалися.

»А се де ти дотепер був?« став Іван питати.

»Був я, пане брате, в Угорщині в опришках; старшував на сто хлопців, — гадав забуду своє кохання. Годі! Тепер вернув до тебе, довідатись, як живєш. Значно по тобі, що не щасливо. А Олену пізнав би хто сьогодні, що то вона? Не коротай, пане брате, віку молодого: віддай її мені!«

»Жартуєш, Василю!«

»О — я вже давно забув, що тото жарт! Я на правду кажу: віддай мені Олену!«

Іван засміявся, а в Василя уже й ніж у руках блиснув.

Іван вихопив і собі ніж, пустилися один на одного, мов ті тигриси молоді. Страшно було дивитись, як вони боролися, довго не пізнати було, чий верх; аж тут пістоля: грим!! Кров бризнула у три косиці. Василь повалився до землі, а Олена, мов нежива, на його. Як оба товариші боролися, то вона вихопила своєму чоловікови зза ремня пістоля, та хотіла йому в груди, але чи їй дуже рука тряслася, чи що: не трафила свого чоловіка, але Василя — а Іван усе те видів.

Упав Василь та й лежить. Іван схилився, здоймив його на руки та й заплакав. »Братіку, братіку мій, як рідний! ми оба нещасливі!« А Василь ані ворухнеться. Добре утрапила.

Пообертався далі Іван, узяв товариша на руки, заніс у чагір, та й накрив зеленим віттям ялиновим. »В-опівночи«, каже, »я прийду та тебе поховаю. Ходім, жінко!«

IV.

Під полудне стали у старої Гинцарихи, тихо, гейби нічого не було; лиш сорочка на Іванови закрівавлена трохи, більш нічого.

Гостей повнісінька хата, — а хата в Гинцарихи була нова, просторна, музики грають, а наші молодята сидять собі за столом, сказано: у тещі. Олена біла, біла, мов та стіна, а Іван такий веселий, що зроду його ніхто може такого й не бачив. Стара теща лиш повертається у хаті, та в долочки плеще, така рада: »Зя-теньку, дитино моя люба, голубе мій сизий! а отсе чоґо тобі сорочечка покрівавлена?« А сама хоче мов то обтерати приятними своїми рученьками.

»Лишіть, нене!« каже Іван; »не обтирайте! се кров з ясного молоденького сокола«.

»Убив сокола, та й піря нам не приніс, щоби ми собі кресаки пообтикали«, стали другі парубки казати, що там у храму були.

»Питайте жінки!« промовив Іван грімко, а сам аж підскачовив; »питайте її, чому вам піря не намикала; не я убив сокола, а вона«.

Олена встала, та хоче виходити зза стола.

»Сиди, ані руш!« крикнув Іван.

Старя в плач. »А отсе«, каже, »я тобі мою донечку на того дала, щоби ти так з нею обходився? Ох, головко моя нещаслива! ох, дитино моя безталанна!«

Іван обернувся до парубків: »Позвольте, браття, най вам одну казку скажу«.

»Просимо, просимо!« обізвалися усіма.

Іван став розказувати за якихсь двох парубків товаришів, як вони одну дівку оба полюбили, як вони зза неї стрілялися, як один пішов в опришки — геть-геть розповів усю свою долю, ніби то він якої казки каже, а нарешті обернувся до своєї тещі: »А що ви, нене, казалиб з такою жінкою учинити?« (що ніби на свого чоловіка стріляє).

»Я би такій жінці казала відразу голову врубати, як тій гадині, без суду, без права«.

Топорець лиш блиснув, а Оленина голова покотилася по столови. Іван штрик через стіл. Пропав.

*

*

*

Ніч ясна була та тиха, місяць сіяв серед неба, зорі плакали, а Іван копав у чагарі гріб, стояв над ним, та й думав. Далі нарубав самим тим топірцем, що своїй жінці голову стяв, зеленого віття смерекового, вистелив яму, розкрив Василя, зложив легесенько до гробу, поплакав над ним, а відтак поклав те пістоля, що його застрілило, а друге, що з його раз в лісі на міру стрі-

ляв, товаришови на груди, та й промовив: »Маеш«, каже, »братчику, памятку на віки! Я не забарюся!« Накрив його знов зеленим віттям, засипав яму, та й пішов. Третьої днини витягли його рибарі аж коло Тюдева з Черемошу, та й дали старій знати, щоби йшла ховати свого единчука. Не прийшла стара мати; як учула, таки впала на порозі без душі. Лиш сестричка Одокійка побивалася над братчиком, а старий дедик давав порядок дома.

Господи, що плакали парубки, як Івана до гробу спускали! Але я сього не запам'ятав, бо то ще тоді діялося, як Буковина волоська була. От що чув від других, те й вам розповів.

Х Т О В И Н Е Н

I.

Ой, кажу: не то що, але їй порох аби їм святився, тим молодим літам! Учорашне не памятаю, а що тогді діялося що їй до крихіточки тямлю.

А нікого я вже так гаразд не запам'ятав, як ту стару Лавриху, що сиділа онде у Тисницькій. Багатирка, знаєте! І полонина своя, і худоби без ліку, а що вже двори побудувала собі, двори... батьки мої! Аж з ляцького боку майстри в її робили, та писали, та малювали, та перемальовували!

Лавра я не зазнав. Кажуть, що він ще зза молоду отемнів та їй скоро і помер. А славлять люди, що йому, покійникови, ні раз якось не велося. Чи мушка, чи скотинка: де що, бувало, піде, відти не прийде, де що пішло, відти не прийшло. Мабуть йому так уже починено, чи що. Вороги, знаєте, та лихі душі, Бог би їх не простив!

От скоро, кажуть, Лавра спрятали, молода удова не загнула руки, як то друга зробилаб, але приймилася за діло: і сему дала розвід, і тому дала розвід, а все розумно, все обачно; от і дав їй Господь парть: діждалася і худібки помалу і пасіку собі розвела, і полонину купила і ще докупила, бо відтак і побудувалася, що вже краще таки не може бути. Усі їй бувало дивуються. »Ви, леле Матроно, далі нас заплатите«, жартують нераз передні газди у селі, чи там ідучи з церкви, чи як.

»Батьки мої любі, голуби мої сизі«, стане вона їм бувало правити, »а яж би гріха не мала, якби я для своїх сиріт не старалась? В мене господар, знаєте, як

був... (а тут бувало як заплаче!) я мушу своїм діточкам бути і вітцем і матірю. Ой так, газди мої славні, газди мої любі!»

А діточок було в її лиш двійко: дві дівчині. Одну звали Калиною, а меншеньку Оленою. Господи, що красні обі в світі були! як з образа, а що вже господині, то пари їм не було: чи упрясти, чи виткати, чи вишити, чи закрасити — ніхто як вони; а що вже коло худоби та до пасіки знали, то най і старе сховається.

Але жив у сусідстві молоденький легінь хорошего зросту та личка румяного; Марком його звали. Господи, що покохала його наша тихонька Калинка, а він її. Одно за другим аж гине. Було, зійде місяць з зіроньками, Калина викрадеться з хати, да й уже у садочку, уже коло свого Марочка білявенького. Нічо не говорять, лиш цілуються та обнімаються... Ох!..

»Марочку, серденько, а чого ти оце такий смутний та невеселий? Уповіж мені, душечко!»

»Фіялочко моя препишная, мабуть літа твої молоденькі баламучу. Я сирота без вітця і без матери, я бідний, дуже бідний, а ти...« та й не доказав, лиш слізеньки покотились по мальованім личку, та по молоденькому вусочку. »Дівчино моя, лишім ми хіба кохатись«.

»Ти мене можеш лишити, а я тебе не лишу ніколи«. Промовила та й прилипла йому мов листочок до серденька.

»Ні, я тебе не покину, янгеле мій небесний, — дійся Божа воля!« аж скрикнув Марко, да й знов цілувались да пригортались до самого світа. А вічні зорі усе сяли над ними. Хто би знав прочитати, що там написано!..

Кохаються наші молодята якийсь час, аж тут їдуть старости кіньми, далекі дуже люди, аж геть десь з Ляччини. Сватають Калину за одного вдівця, багатиря без міри. Він покойному Лаврови якось і родич доводився.

»А який Бог вас аж на нашу Волощину приїс?«
питає стара.

»Та гаразд, пані маточко«. Та й стали розказувати, як старий Микитула повдовів, як чув через майстри, що тогидь в її робили, про Калину, та як їх аж сюда за рушниками вирядив. »Повяжіть пані маточко«, кажуть: »там стадо коней, там пятеро сот рогатого товара, там кошара нерахована, а сам удовець бездітний«.

Стара така рада! »Иди«, каже, »доню, та пошуйкай, що там понатикала та понашивала«.

Калина бух до землі: »Ненечко, ох ненечко моя, не топить мене за нелюба. Або лучче встромить ніж у серце, та ліпше мені буде«.

Стара мов і не чує. »Що ти знаєш«, каже, »ти ще молода. Або може я тобі не мати? Иди та давай лиш рушники«.

Присилували, віддала.

II.

По весіллю забрав молоду з собою. Посагу і ниточки не хотів. »Нащо мені«, каже, »посагу, нащо мені віна, коли в мене скриня грошей в земнику«. Поїхали.

По новій господі ходить Калина мов не по своєму світу. Все лиш він один їй на гадці. Що старий не вмовляє, що не діє; дарма.

Одної неділеньки сидять собі обое, одно в один бік дивиться, а друге в другий, ні чичирк. Аж тут уходить у світлицю легінь молоденький, увесь чорно убранний. Поклонився.

»А відки легінь?« пита старий; »куди дорогою?«

»Буковинський«, каже; »їду служби шукаючи«.

»Наймися в мене«.

»Та добре«.

»А що правиш?«

»Що другим даєте, то й мені дасте«, каже.

»Згода. Просимож у хату«.

Старий сказав, та й пошкатульгав у коршму. Бачив він свою недоленьку, та й топив її у горівці. День в день у коршмі напивається.

А молода молодичка дома умліває... »Марку, коханячко моє незабутнє, іди, іди від нас, не рви моє серце!«

Він за кресаню: »Іду«, каже, — »до Черемошу глибокого недалеко«.

Вона його за ручку: »Не йди«, каже, »або й мене бери«.

Остались обое, обгорнулись, — нічо не говорять, лиш плачуть. А він нарешті промовив: »А чого тобі«, каже, »попід вічка такі сищі? чого, голубко?« та й знов став цілувати.

»Нелоб убиває«, каже. »Ох, Марочку, серце моє, кобиж то ти знав, як він бе! ох, да якжеж він мене бе, бе! — А ти не чув?«

»Чув, голубко моя нещаслива. Продав зараз і ґрунтик і хату, а сам пішов сюда. Буду, гадаю собі, до їх в найми проситься, та й не дам мою квітку толочити. Я тебе не дам, крішечко моя«. — Так говорив, обіймаючи її, як голуб голубку.

А старий із коршми. Пяний-пяний! — Та й до жінки:

»А чому ти мене не любиш, га? — Ти сяка така дочко!«

Вона мовчить.

»Чому ти мене не любиш, я тебе ще раз питаюся!«

Вона мовчить.

»Ех!« — Відмахнув сокирою, та хоче її в голову; а Марко лап за руку; »Стій!«

Марко був сильний хлопець. Старий згвалтував

та пустив топорище, а сокира відвинулася, та йому право в чоло. Відразу пав без душі.

III.

Марка звязали та віддали до неволі. Казали, що він стрія зарубав. Що божився, що присягався — дарма; не ймили німці віри.

Хотіли і з неї, сердешної, протоколи тягнути, та годі вже було: від тої годиницьки, як головництво сталося, вона без ума. Нічо бувало не робить, лиш сидить у віконці, та все питає, випитує: »А не йде, каже, Марочко, га? не йде мій милесенький? — ох, щож бо то бавиться коханнячко моє молоденьке! Де ти пробуєш?«

А він пробує у славнім місті Станіславі, у темниці; на руки і на ноги кайданнячко гостре. На другім місяці і поховали.

Нераз там оповідає старенький гайдук, що хворих певільників дозирає; »Я прихожу«, каже, »одної неділеньки в ранці, а він лежить на постелі, ручки на грудях«. —

»А ти хворий, небоже, ти дуже хворий?« питаю.

Він на мене пильно-пильно подивився. »Хворий, батечку«; та й хопив мене за руку. »Не буїв«, каже, »ніхто від нас?«

»Не був«, кажу. — А він, сердешний, забув, що де Станіслав а де Буковина. А що його любка уже без ума, мабуть також не знав. Його вхвпили, знаєте, як на воздухах, у темницю.

»Я, дядечку, стрія не зарубав«, каже він; »чи хоть ви мені на сім світочку вірите, що я не вишен?«

Я стис з плечей, а він яв плакати: »Боже, Боже«, каже, »в яку я годиницьку народився?«

»Цить«, кажу, »цить, синку, не гнівай Бога; він тобі допоможе«.

»О, вже«, каже, та й накрив собі очи. Але за часок знов до мене обертається; »я би, дядечку, пішов до віконця!«

Повів я його помаленьку до вікна. Відти було видкося геть-геть аж у гори, що так у ясному сонечку і леліли! А він дивиться, призирається; а далі як припаде ік залізним ґратам, як заплаче, заплаче! — Не знаю, як лиш ті залізні штаби не потріскали.

»Іду«, каже, »зараз«. Глянув ще раз у сині свої гори, притулив голівку ік холодним ґратам, та й уже — по нему. »Марку«, кричу, »Марку! Бог з тобою, опам'ятайся«. А він лиш хляп на мене, як той явір підтятий.

Так розповідав нераз старий гайдук, а сльози як горох котяться по снідїй його тварі.

IV.

Пішла скоро поголошка й волоським повітом. Приїхала стара та й узяла дочку з собою. Да що з того, коли навіть і неню собі не пізнає. »А ти хто?« — питає її ув одно.

»Таже я твоя неня, синку!« голубить стара, умиваючись кривавими слізюньками.

Вона лиш покиває головою: »Та ти мені не неня!« каже, »а деж ти мені неня?«

Одної неділеньки рано і змилася сама, і счесалася сама, і убралася сама, да так уже гарно! — навіть і завітчалася. Стара вже не ходить по двору, та не молиться Богу! — »А чей Господь милий«, каже, »умилосердиться і на мене грішну. А чей Матіночка Христова помилує дитину мою нещасливу!«

А вона, сердешна, припала перед образами, мов янгіль який молящий, саме проти віконця, а сонічко присвітило на личко її білесеньке, та на чоло ясне. А вона зняла ручки до матери: »Матіночко«, каже, »ану

припадьте і ви, та кажіть мені Отче наш, а я за вами казатиму».

Стара припала та й проказала її і Царю Небесний, і Святий Боже, а вона, сердешна, вже так красно та пильно говорить. Аж у Отче-наші зупинилась:

»Ненечко«, каже (та й справляє пальчиком у віконце), »ах, матіночко моя, адіть! оо! — ох, ненечко моя, любко!«

»Да Бог з тобою, доню«, голубить стара; »таже там нема нічо, серце, нічо нема; ади, у віконці, там лиш от склівочка з квіточками, з твоїми квіточками, душко!«

»А межі квіточками мій Марочко! Адіть, адіть, ненечко, як він мене мило кличе викликає. — А який же він красний! Ох, да який же він красний, ненечко моя! да який же він ясний, та убраний... а на чолу йому зіронька сіяє! — ану, дивіть, ненечко: а так, що зіронька?«

»Дитино моя дорога, дитино моя люба«, просить мати, схопивши її за ручки: »Бог з тобою, — там нема нічо«.

»Ой!!« — скрикнула та й ухопилася у сердечка; »іду милий, іду милесенький мій, жди...« та й повалилась мамці своїй на коліна — без душі.

V.

У два роки віддавалася їй Оленка. Господи, що за красава дівчина з неї вибралась: кров та молоко. Але стара її вже не силувала. »Іди«, каже, »допо, за кого тобі мило та люба, а я собі піду у монастир, чей бих там спокутувала гріхи свої неспасенні. — Да чи і простить мені Бог, що я три душечці погубила?..«

Так стара бувало. А її донечка вибрала собі молоденького слусаря, легіника не то на всі гори та на всю

Буковину, але на цілу руську Україну. Господи, що за речі він роблював! що креси, що пістолети, що ножі, а що вже за топірчики мудрені зсипав, то не знайдеться в світі. І оці порошниці, що на мені, то він робив. А ще хвалився оногда, що має піти до Станіслава, та на Марковім гробу хрест покласти, але хрест раз, такий, аби в світі не було такого. Най йому Бог допомагає, на що гадає.

С Т Р І Л Е Ц Ь

I.

Мій старший брат, знаєте, та кохався у стрілецьві, — Господи, що кохався! Як бувало така днинка випаде, що не може собі погуляти тими темними лісами, то його аж нема. А хороший собі був парубок, о, хороший! Усе в чорній одежі ходив, в дорогій, а чупер носив собі коротенький, чисто.

Полое мій братчик, що полое, але від якогось часу став він дуже баритися по лісах. А дядик раз питають: »А де ти оце так забарився, Онуфрію?«

»Да я,«, каже, »гнався за оленем аж під самий Буковець!«

Дядик лиш покрутили головою: »Да чи ти собі, хлопче, куничку де не переймив?«

Мого брата мовби хто окропом попарив, так зачервонівся, та й утіє з хати, а дядик у сміх: »Еге!« кажуть, »туда стежка в горох!«

Полягали.

II.

Господи, що я був хлопцем пустий! Де бувало які хвиглі вистроюються по селу, то без мене не обійшлося. — »Ого!« кажуть люди, »оце вже того шибеника робота!« Але про те мене всі любили, а дядик найдужче.

Другої днини досвіта брат знов кріс на плечі та в ліс, а дядик мене кличуть: »Грицьку!« кажуть, »ану сюда, — Грицьку!«

Я прибігаю: »А що там, дядичку?«

»А йдиж мені«, кажуть, »за Онуфрієм назирці та

дивися, куда він піде та що він робитиме. Але со-
хранно-ді!»

Мене мовби маслом хто помастив. »Гайда, гай!«
кажу, та стрібнув у ліс, мов та яведа. — Дивлюся,
а братьо так стриже плаєм, так стриже! аж хвоя сип-
лється; так тото йому, бачите, квапно. А я все за ним,
все за ним, — сунуся як лис.

Недалічко якогось хутора зупинивсь, — зазирає
попід ліс так уже приязно! »Не видно«, каже; »заба-
рилась«.

»Еге«, гадаю собі, та мов той кіт вихопився на
одну високу ялицю; снжу собі як дідько, ні чичирк.

А брат зза череса угорське своє пістолятко: grim-
нув раз, гримнув і другий раз, аж гори загуфкотили,
та й сів собі на колоді, а я аж щипаюся з цікавості, що
то буде.

Аж тут: чах! чах! — крадеться попід ліс молодичка,
мов ласичка. Прибігає; він її вхопив на коліна, притис
до себе, цілуються так, страх! — »Отто«, каже, від-
дихавшись, »оттож я забарилась! Доки свого недужого
чоловіка покутала, доки що...«

Він зітхнув тяженько. »О!« каже, »ми будемо мати
грїх за оце!« А відтак як крикне: »Олено, Олено! не-
щастячко мое; лишім ми кохатися!«

»Да чи так?« каже вона та й стала глумиться: »хто
дав принуку, чи я, чи ти — га?«

Він заломив руки свої білі, а вона:

»Го-го! паничу, я не таких виділа, як ти. По смерті
каяння нема. Мій чоловік сьогодні-завтра —«

»Да не згадуй мені хоть твого чоловіка!« крикнув
брат не своїми голосами, та й поваливсь на колоду.
»Бог би тебе«, каже, »побив!«

А вона буцім то не чує. Зараз сіла коло його, по-
клала голову собі на коліна, стала пестити, цілувати, ло-
скотати. Мов та гашечка коло його веться. Братіка

мого мовби чарами хто обійшов! прилип до неї як той метелик до меду.

»Ади, що я тобі принесла«, каже вона та й посягла в пазуху. Я хотів ліпше видіти, нагнувся з ялиці, а віршечок хрусь! — а я гегеп з ним до землі. Ох, обдряпавсяж я на ломаччя, обдряпав! А брат до мене:

»А тебе«, каже, »котрий анцихрист сюда приніс та ще в смерічку висадив — га? Не міг де інде зависнути, та тут чортова неня випялила?«

Я так вже й стогну! »Ох!« кажу, »ой-ой! гину, — свічки, гину!« А тут так бих сміявся, що аж пукаю, та не смію, — убе, гадаю собі.

»Но-но!« каже, »я тебе зараз вігою! Лиш коби мені дядик за мак-зерно довідались, що тут було, то на колу тебе повішу, хло, як ворону! Рушай домів!«

Ніколи було не йти. Пішов.

»А що?« питають дядик.

»Та нема нічого«, кажу. Вперше я оце перед дядечком збрехав. Та добре, що хоть не забожився.

III.

Щось у три чи в чотири дні потім чуємо ми: по душі. Ненечка зараз і стрепенулись: »А комуж оце?« кажуть.

»Та то старому Бердареві«, уповідають.

А мій братьо не ждав і тижня, але каже старині: »Я хочу женитися!«

»Таже ти ще молоденький!« кажуть дядик, »ніяко тобі ще вязатись; от погуляй собі ще років зо два, щоби тобі жалю не було по твоїй молодости.«

»Я вже до волі нагулявся, дядичку! пора мені газдою статися.«

Дядик подумали трохи. »Про мене!« кажуть. »А деж ти міркуєш брати?«

»Бердареву молодицю.«

Неня в плач: »Сину мій, золото моє, соколе мій! не бери удовиці! У вдовиці чари на полиці. Не бери, голубе мій!«

»Коли не даєте мені брати Бердареву, то йду в світ від вас; я без неї не можу жити.«

А ненька йому в ноги: »Бери«, кажуть, »де хоч; бери, що хоч, лиш не йди від мене, не йди, соколе! я умру.«

У п'ять неділь відогралось і весілля. Господи, що гуляли! Лиш неня ходили, мов убиті; не по їх була ся пара, та щож уже мали своїй голові робити! А тітка все ходить та в-одно: »Починено! починила йому сука (не до вас кажучи), — о, починила, Онуфрійку мій, синку!« Дуже вони, знаєте, брата любили, а такі собі були, що як намотають собі що на вус, то все дарма. Аби їх убив, то вони все своєї будуть.

А люди все до них: »Та-бо мовчіть уже, тіточко! хоч тепер мовчіть, — не чиніть слави, голушко!«

Так вони: »А чомуж бих мала мовчати — га? Я не буду мовчати! Таки щоб знали, що починила, починила, починила — і починила! А хтож видів, щоби такий цвіт молоденький та дивився на таку бабу? Перед панами, перед попами, перед світами казатиму, не то що! У дев'ятох церквах присягну, ой присягну!« ;

IV.

По весіллю брат відокромився від нас, пішов до жінки собі. Дуже рідко у нас бував, а невістка таки ані раз; вона неню ненавиділа та ще й хвалилась, що битиме.

Але наш вїйт та женив сина. А дуже він з нами добре тривав, з усіма. От і просить на весілля.

Доста нені не до того було, а прецінь пішли. »Щож?« кажуть, »коли так щиро просять, чому би не піти! З людьми треба якось жити. Сьогодні — завтра

загину, та як людей не буде, хто допровадить до гробу?» Пішли.

На весілля тим був і Онуфрій з жінкою собі. Він щось невеселий, не так, як бувало, коли гуля собі, як той орел сизий попід сонечко. А мати стали його питати: «А чом ти, Онуфрійку», кажуть, «до нас не приходиш? Забуваєш свою неньку стареньку».

Хотів сердешний щось відповісти, але невістка його пхнула в бік, а ненечку в лице — трас! трас! «А чи ти», каже, «маєш мені чоловіка кликати — га? Хто йому паня: чи ти, чи я?»

Ненька не рекли ні пів словечка, лиш заплакали гіренько та утерають собі кров, що так пішла з них чурком, алеж мого братіка неначеб хто обміняв: Господи! як ухватить свій келеф позолочений, як стане жінку бити! «А чи ти», каже, «сяка-така будеш мені неньку зневажати?» Певно, що був би на смерть порубав, якби були не люди. «Утікай!» кажуть їй, «коли хочеш на світі жити; ми його натуру вже знаємо».

А вона стала на дверях як була: розхрістана, кровава; хрусталь да монества золоті на ній піврані, та й махає на брата: «Ждиж», каже, «вражий сину! по-памятаю я тобі оце, не бійся!» та й пропала. А Онуфрій рветься від людей, неначе той цигрис в заперті: «Пустіть мене», каже, «люди! нехай її порубаю, нехай її розсічу, як гадину!!»

А тітка снуються поміж жінками, та ув одно: «Відьма! знахарка! мальфівниця! троюда! А яж не казала! А яж вам не казала, ластівочки мої пишні!»

V.

І те весілля минулось, як не було, лиш неня плачуть ув одно. Аж тут приходить мій братік, блідий-блідий, мов то не він. Увійшов, поклонивсь та й сів собі на лаві,

Ненечка аж ізлякалася: »А оцеж що тобі, синочку мій золотий, дитино моя люба?«

»Нездужаю«, каже, »о — нездужаю!« та й склонив голову на ручки собі, хитається, мов той явір підтятий.

»Бідож моя!« рекли мати та кинулись до постелі, стелити. »Ох знала я, знала, що то таке буде! Іди та ляж, сину мій нещасливий«.

Він зітхнув лиш тяженько. »Грицю«, каже: »ходи, роззуй мене!«

Обліг мій братчик; лежить. Такий став, як тіль, ніхто би з роду не казав, що це він. А старі ходять мов убиті.

»Тепер я вже не зрозумію, що своїй бідній голові діяти«, кажуть дядик, ударившись по полах руками; »що хто казав не казав — усе робив, не помагає«.

»І не тратьтесь дурно, і не трудітесь, дядечку мій любенький«, рече Онуфрій, »мені вже не pomoжеться. От пішліть лучче за попом, аби без порядку не піти — бідна головко!«

Дядик в плач, мати в голос. »А чим же ми тобі так докорили, синку мій, що ти нас хочеш оспротити? Онуфрійку, дитино наша кохана!«

А тітка на двері: »Тепер же я«, каже, »знаю! От тепер же я аж знаю!! Напоїла«, каже, »ящуром напоїла! Циганка Хима —«

»За попом!« крикнув брат на силу, »ідіть за попом!«

Побіг я до пап-отця. Сидять собі у кріслі, а перед ними така книга, як половина цього стола: читають.

Я поцілував їх у коліно та й став їм казати, чого я прийшов, а вони аж стрепенулись. »Онуфрій«, кажуть, »Онуфрій умерає? А оце що йому?«

»Хто би знав«, кажу. »От упав та й лежить. Уже й клик викликали, і пострів висукували, і кілки відбивали, та дарма. Тітка каже, що його напоєно«.

VI.

Були й пан-отчик. Спорядкували хорого, попосиділи, поговорили та й пішли. А він ціби то повеселішав трошечки та й кличе мене: »Иди«, каже, »Грицьку, та склич мені побратимів, най попрощаюся, лиш хутко, братіку!«

Збіглись усі, обступили: »Онуфрійку-братчику, товаришу наш милий та славний, що з тобою?«

»Умераю«, каже: »прощайте, товариші мої!«

Вони так і заплакали покотом. »Най тебе«, кажуть, »Мати Божа прощає, товаришу наш годний та славний!« та й стали з ним цілуватися; а дядик та неня у слизеньках потапають. Аж тут старший парубок, що брата за голов держав, як не крикне: »Свічки! свічки давайте!«

Ледве що свічку спостигли зажечи, а братіка мого вже не було на світі. Лиш товариші стоять около його та слизеньки втерають.

VII.

Поховали мого братіка любого, зробили обід, але її не було. Пе та гуля собі у Хаїма та з парубками водиться. »А що!« вівкає на весь світ, »він гадав, що над мною старшуватиме? Нехай же тепер старшує. А й стару відьму (оце мою неню) маю ще навчити, лиш най мене не перепросить!«

Але ньєнка її не перепрошували.

Зараз по похоронови як облягли, так і не здохлились — спочили. А як умерали, то мені наказували: »Не бери«, кажуть, »удови, бо яб тебе з того світа прокляла.«

»А яб йому головнею очи випекла!« кажуть тітка.

Да трапила й коса на камінь. Гуляла наша невісточка, що гуляла, аж висватав її один урльоппник, що

в кирасирах служив; висватав та й узяв. О, тогді вже ніколи було гуляти та брншкати: привяже бувало її за кіски до лави, покладе перед неї око води та хліб з попелу, замкне хату на ключ, а сам піде собі в корчму, або справиться по храмах та по свестіях.

Казав Бог дати,
Лиш треба ждати.

III.

Сижу я собі раз у дровітні та роблю нові чепиги до плуга, а вона йде, стара-стара та бідна! Дивиться в наш двір та й заплакала: »О«, каже, »Онуфрійку мій, господарю мій! коби ти мені жив, яб твої слідочки продувала«.

А на його могилі четверті вже чічки процвітають: і білі, і голубі, всіякі.

О П Р И Ш О К

I.

Нас було двох у батька: Семен старший, та я, двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братик на танець, хожу й я; та гуляємо як ті соколи межі соколами, землі під собою не чуємо. Усі нас люблять, усі кланяються, усі поважають. Сказано, багатирські сини!

Семен був парубок годний, тихий, розумний; було й малу дитину не оскорбить. Старшню поважає, шанує, товариство любить, за побратимом і в огонь скочить. Оттакого братика я оце мав.

Я знов у свого брата не вдався: подуфалий, палкий — і Бога знати не хочу, не то що!.. Не спостигне було хто слово неухажне до мене заговорити, я вже і скочу, як іскра, і захоплюсь до ножа, і таке заведу, що ради ніхто не може дати. Не було такого парубка в селі, щоб і я з него кров не пустив.

Семен було, мене і полає, і виганьбить, а часом і за чуприну таки гаразд покрутить. Да батечкож ні чичирк, якби оце я хто знає як гарно справувався. У їх таки така натура була: нікого в дому і словечком одним не зганьбити — ні нас, ні сестер, ні слуг. Да знали вони иншим способом, як нам доїхать, коли хто з нас прогрішить. Прибариться було Семен на вечерницях, вони до його цілий день і слова говорити не будуть: ого — вже братик мій більше й не барився поночі; сказав там хто яке незвичайне слово в хаті, вони вийдуть з хати, ще й дверми луснуть. Оттак вони, було, нами поводять. Слухайте тільки, як з мене фудулію вигнали.

II.

Одної неділі бився я знов на базарі з одним урльопником. Пустив з його кров, та прийшов обкрівавлений до дому. Батечко подивились тільки на мене, та й нічого.

На другий день встали ми з братом рано, пішли купатись, а він каже до мене:

»Не хороше ти оце робиш, Іване; печалиш батька«.

»Або я сьому рад чи що?« — відфукнувсь я на свого братика, — »да суферять не буду, щоб вражий син та чванився, що йому сільських парубків нема й на раз що бити!«

Аж тут батько з хати:

»Іване, сюда!«

Я зараз побіг.

»Кажіть!«

»Осідлай мені коня!«

Я шатнувся до стайні, осідлав духом коня, та й вивожу.

»Семен! — а батько куди оце їдуть?«

»Не знаю«, каже брат.

III.

Другої неділі батько вже дома були; прийшли ми з церкви, та й обідаєм. А батько кажуть:

»Ти, Іване, підеш завтра до Р...., наймешся у старого Донди на піврік. Я вже з ним зговорив«.

Мати в плач, сестри в голос, братикови аж ложка з рук упала, а я стою, мов причмилений. Неня зараз до батька:

»Чоловіче, а се що тобі Бог дав на розум, діти собі прогонити з дому? Багато їх маеш мабуть, та не бізуеш годувати?!«

»Мовчи, стара«, промовили батько уважно, »ти собі пазь дівки, а парубками я сам маю орудовати. Знайте тільки, аби йому харч та шмаття було на завтра«.

Другої днини й вирядився.

IV.

На підвечер став я у Р... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. Почерез плоти понадвисала червона калина. Зпоміж садів видко побої пишні; серед села стоїть церков нова, велика — хрести золочені.

»А куди, легіно?« питає молодичка пишна, карока, біжа з кінвами по воду, та й стала.

»До старого Донди, коли би ласка справити«. — кажу я, та й став і собі.

»До Донди?« скрикнула молодичка, та аж кінви випали їй з рук; — »а оце чого ви до Донди?«

»У найми«, кажу.

»У найми? до такого опришка? Та нехай же вас Мати Божа заступає!..«

»Ви мене налякали, молодичко: щож бо то він, той Донда?«

»Та еретик на весь світ! Він вісім рік лиш в опришках був. Такий лютий, як гадина; ви там і три дні не вибудете!«

»Щож маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати... А деж він сидить, той ваш Донда?«

»А он, бачите, той хутір великий: два горіхи перед самими вікнами, нові ворота«.

»Спасибі вам, молодичко; може колись зустрінемось«.

»Здорові будьте!« — прощбетала молодичка, та й стрібнула в сутки. Я пішов далій.

V.

Хутір гарний, двори великі; комори, стайні, колешні — усе під побоями, усе нові. В хаті вікна великі з квадратиками. Вибігла дівчина зустрічати:

»Чи не з тої ріки, легіно? Може наймит?«

»Так є, панночко моя гречна«, кажу я, а тут так і задивився на вроду її прекрасну та на стан її пишній! Уся в рантухах, да у намистах золотих!..

Увела мене в хату: світлиця аж сіяє! Молоді служечки та вірні слуги вештаються то сюди, то туди — усі тихо, усі без гомону, щоб навіть і голосу їх не чути, а за столом сидить собі чоловік великий та плечистий. Сидить собі, та люльку курить, а сам такий черлений, як кат; рудий вус аж поза уха закрутив. Я поклонився та й стою.

»Ти Коровайничів?« — гукнув.

»Так«, кажу.

»Ти станеш у мене на службу; я вже з твоїм старим зговорив...«

»Нічого«, кажу.

»Але я чув, що ти любиш битися?.. Небоже!« та й справив на свою нагайку дротяну, що мабуть в два сяжні жандарські. Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопив кріс на плечі, та вийшов з хати, мабуть на полювантя, а донці звелів, аби мені розказала, що я маю до роботи.

VI.

Дівчина розказала мені, що треба, та й дала підвечіркувати, а сама сіла собі з якимсь шиттячком у віконця, да так уже приязно шиє! Дивлюсь, а се ширинька тонка-тонесенька. Що шовком закине, так зараз золотом і обведе. А я, як був дурний, так зараз і кажу:

»Панночко-лебідочко, кому ви оце таку ширинечку препишну шнете? Мабуть...«

»Да я оце братчикови«, каже вона зачервонівшись, »оттам за рікою«. Та й глянула у віконце. Аж тут і мій газда на подвіря; вона шиттячко в скриню!

VII.

По вечері звелів мені газда в саду спати, щоб садовини пантрувать; от і пішов я у сад.

Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла. Місяць розсипається над високими нашими горами, легіні щечечуть на сопілках, а дівчата приспівують по вишниках. Господи, як обгорнуть мене жалі да туга велика! Стала перед моєю душею і мати з поглядом її тихим та святим, і сестрички мої щирі і братчик мій золотий... І забанував я на батечка свого... Піду — думаю собі — до Черемошу глибокого, да втоплюсь... А той Черемош зараз таки коло хутора, так і шумить, так і гуде!

Вийшов над Черемош, сів собі на березі, сижу та думаю; аж тут — плюсь! човен з того боку плавле. Я сховався за вербою.

Приплив. Бачу — се парубок, хороший, молоденький, як мальований!

Прибив човенце до берега, а сам у сад, неначе метелик перелетів. А вона до його вже й рученятка простягла, дожидала. Місяць світить, а я слухаю.

VIII.

»Не плач душко, мое серденько!« — став він голубити. »Я думаю, що ти мені рада, а ти водно плачеш, кільки я прийду... Скажи: може вже не приходи? може собі кращого найшла?.. Я бідний...«

»Василю, Василю!« та й зомліла сердешна дівчина.

»А чогож бо ти плачеш, моя рибочко?« питає легінь, та й заплакав і собі.

»Відай нам не судилось вкупі жити«, промовила дівчина не за малу хвильку. — »Джімер хоче свати слати, а батько віддасть, я знаю: він багач!«

»А ти гадаєш іти за його?« — спитав легінь.

»Я втоплюсь«, каже дівчина.

»Того не роби, рибочко, а корись твоєму батькови: він розумний, та за його головою будеш щаслива«.

»А ти, мій друже?«

»Я вернусь у військо, мені все одно... Без тебе мені світ увезде однакий, увезде чорний, як туман«.

»Боже, Боже!« заплакала дівчина: »чому ми такі нещасливі?«

»Ба я«, каже легінь.

Обое — думаю я собі.

Як стали зорі погасати, вони розійшлись.

IX.

Одної неділі сидимо ми собі, аж тут ї старости на подвіря. Моя панночка побіліла, як стіна; старий дивиться, та вуса гладить.

»А від кого?« гукнув газда на старости, що аж стіни дзвенькнули. Вони сердешні тільки трясуться та кланяються:

»Від Андрія Джімеря до вашої милости, коли би ласка«.

»Скажіть Джімереви, що нехай свого сина віддасть у больницу, а не чужим дітям світ ним путати. На тім світі, хто зна, як буде, а сей треба шанувати«.

»Спасибі і за се«, кажуть старости, та й забрались потихоньки з хати, бо з моїм газдою не добре

переливатись. А панночка, як стояла, так старому в ноги:

»Спасибі вам, батечку, що мене не втопили!«

»Да й так тобі не сидіти дівкою«, каже старий. »Я вже яв ослабати, та рад би зятя в хату, щоб на мене легше, та щоб зза життя видіти, як моє добро уживатиметься. Ти знаєш, дочко, я багатирь; можеш собі вибрати і пана і попа, кого хочеш.

»Не хочу я, батечку, ні пана, ні попа«.

»А когож?« запитав старий грізно.

Дівчина почервоніла, мовчить, тільки труситься.

»Не мни багато ханьки, а скажи, що хочеш Василя Зарічука, та й годі! Ти думаєш, дурна, що я нічого не знаю? що я не чув, як ви що ночі охали та слиннились у саду?.. Що за розумні голови обібрались мені, старого опришка мудрувать!.. Іване!« — до мене оце, »рушай на той бік: Василь Зарічук нехай мені в сей час до мене ставиться. А вай твоєму світу, як йому півсловечком писнеш, що тут говорилось! Розумієш?..«

»Розумію, татку!«

»Махай же!«

X.

Привожу я Василя; він сердешний смутний, неспокійний. Тільки на двері, а старий як не гримне:

»Хто сеї ночі говорив з моєю дочкою у саду?«

Мовчить.

Господи, як ухопить старий свою нагайку дротяну, як стане мого пана Василя періщити та періщити!

»А не ходи«, каже, »ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти!«

»Даруйте життя!« — верещить Василь на увесь

світ, »вже більше не буду, їй Богу не буду! гвалту!.. гину!.. умераю!.. вайльо!..«

»А сякий такий сину! знай, як старого опришка мудрувать! Тепер же рушай собі домів, а завтра рано приходи з старостами. Чуєш?«

»Чую«, каже Василь, і сам не знає, як йому діється. Тут дротяна нагайка, а тут каже свати слати. Я тільки стою та сміюся. Аж старий ні з сего ні з того, та до мене:

»А ти, паничу, де сеї ночі ночував?«

»У саду; а деж би?«

»Та не чув, як оці двоє нявкали цілу ніч під вишнею?«

»Чомуж би не чув?.. чув!«

»А мені не треба було нічого казати? Так ти мені служиш?!..«

Господи, як стане й мене цідити тою анахтемською нагайкою! Був би душу вигнав, якби не панночка та це Василь.

»А болить?« — питає мене старий погоді.

»Болить!« кажу.

»А дуже?«

»Дуже!«

»А як ти других бив, то не боліло?«

»Не буду вже!« — кажу.

»Тепер же зберайся та рушай собі домів. А татови та нені скажи, щоб за чотири неділі приходили до мене на весілля! Розумієш?«

»Розумію!«

»А ти будеш Василеви за дружбу! Розумієш?«

»Розумію!«

»Рушай!«

Г О Л О Р О Ж Е Ч К А

Був то собі цар та цариця, та не було в них дітей. А вони сталися журити: »Що, кажуть, »будемо ми тепер робити, що у нас нема дітей, а то вже і старість за плечима?« — Оттак вони журяться.

Але раз пішла цариця купатися, та влізла в воду, аж тут і вилазить великий рак на берег. Вилазить таї каже до цариці:

»Царице, царице!
Тобі щось дома годиться:
А що — мені не казати,
А тобі треба о колисочку дбати«.

От і народилася їм дитинка, донечка, а вони назвали ю Глогорожечка, та їй кажуть: »Кого би то у куми запросити?« А цар повідає: »У нашому царстві є тринацять баб віщунок, оттих і ми запросимо в куми. Вони нашій дитині щастя навіщають«. А цариця каже: »Відкиж нам, чоловіче, запросити усіх тринацять віщунок у куми, коли у нас лиш дванацять золотих личок та й чарочок, тож для одної би не стало«. »Ну, то запросім хіба лиш дванацять«, каже цар. От вони запросили лиш дванацять, а тринадцяту ні.

А зараз по вечери стали баби приговорювати і офірощину давати. Одна дарувала її щастем, друга здорвлем, третя красою великою, четверта долею доброю, і так дальше, аж прийшло до того, щоби дванацята її дарувала. Аж тут і явилася та тринадцята баба, що була непрошена, та їй каже з серцем: »А я дарую царівочку Глогорожечку так, аби она на п'ятнадцятім року укололася на веретено, та й відразу померла!« Як она се сказала, так і зникла. Але та дванацята баба, що то приходив на неї ряд, сказала: »Ні«, каже, »она не має

умерти, але має лиш твердо заснути, та через сто рік спати!« Тоді і розійшлися всі.

А Глогорожечка росте собі та росте, аж виросла собі така красна, що такої і в світі не було. А цар і нагадав собі, що та недобра баба віщувала, та й дав такий розказ, щоби у его царстві усі кужілки та веретена попалити. От і попалили усі кужілки та веретена, а Глогорожечка нічого і не знає, але літає собі пустенька по царських палатах та дворах. Аж побігла она одної днини — а се було саме тоді, як їй п'ятнадцятий рочок кінчився — до одної старенької кімнати, що була она на золотий ключ замкнена. Але она тим не питала, відчинила борше кімнату, дивиться: аж тут сидить собі стара старесенька бабуся, тай пряде. »Ох бабусю, а се ви що таке?« — питає Глогорожечка. »Пряду, доню«, каже баба, киваючи головою, а веретено так і фуркотить! А царівочка стала просити: »Ану, най і я, бабусечко, буду пряди! — ану най і я, си-зокрила!..« От і вихопила бабі веретено з рук, та коли не вколося!... а як скоро вколелась, так відразу і повалилась на ослі, неначе мертва, та й твердо заснула, а за нею і все, що було не було в царським дворі, стало твердо спати: і цар, і цариця, і слуги, і кухарі, і коні на стайни, і голуби на хаті, ба навіть і мухи на стіні, як лазили, так позасипляли. І мало того, але навіть старший кухар, як термосив кухтика здорово за чуприну, так з чуприною у руках і заснув, а піродраха, що дерла піря на печи, шубовстнула зовсім у піря, що аж її не видно стало, та й уснула.

А доокола царського двора став рости глоговий живий пліт, та такий уже високий та густий виріс, що навіть і золотого когутика на вежи не видно було, такий то густий та високий глоговий пліт уріс! А як о тім чутка по світі розійшлась, так стали молоді царевичі з усіх країв зїжджатись, аби прекрасну Глогорожечку видіти, та її з прокляття освободити. Так коли

все годі! Як котрий лиш приближиться до глогового плоту, так глоги его як ухоплять, як обгорнуть своїми галузками, то вже і не пускають. Але так їм і добре сталося, бо не хотіли слухати старенького одного пустельника, що близько замку сидів та кожного напминав, хто прийшов, аби там не ближився.

Але одного разу приїхав туди один молоденький, прехороший царевич, такий, що такого мабуть і в світі не було. А пустельник каже до него: «Не іди туди, синку, бо тебе би шкода було, аби ти такий молодій так марно погіб, як ті другі!» Але царевич каже: «Щож робити, дідусю, коли я мушу іти, бо мені так у сні казано, щоби я ішов!» От і пішов він до глогового плоту. Але пліт не ловив его своїми колючими галузками, як тих других, лиш проступився ему: красенько, бо то минало тої днини сто рік, як Глогорожечка спала. От він увійшов у палату, аж тут усе ще спало, як зразу: і король, і краля, і слуги, і коні, і пси, і голуби на даху, і мухи по стінах, і кухар з кухтиковою чуприною у руках, і піродраха на печі у пірю, і дівка, як каплуна скубала, і все. Але царевич не дивився на нічо, лиш пішов право у ту кімнату, де Глогорожечка спала. «Якаж она красна!» — думає він собі: «ану, хіба я її пробуджу!» От і будить її, а она тогді відразу і зірвалась! І все, що спало, пробудилось: і король, і краля, і слуги, і коні, і голуби, і мухи, і піродраха на печі, і дівка з каплуном і все, а кухар термосив кухтика далі все за чуприну, та ще его раз і в потилицю здорово лупнув. — Тогді і зробили Глогорожечці з хорошим царевичем весілля. І я там був, сім пар чобіт гуляючи подер, а як стали на віват стріляти, то я зо страху аж сюди забіг, аби вам сю казочку розповісти. От она і вся!

Читайте!

Передплатуйте!

Наш Прапор

ілюстрований популярний часопис,
що виходить двічі в тиждень
в четвер і в неділю

„НАШ ПРАПОР“ — приносить у кожному числі статті на політичні, господарські та культурні теми і багато інформацій з цілого світа.

„НАШ ПРАПОР“ — дає в кожному числі обширний огляд української та чужої преси, з якого читач довідується про те, що пишуть другі газети.

„НАШ ПРАПОР“ — інформує про українське життя на всіх українських землях.

**КОЖНИЙ ТОЧНИЙ ПЕРЕДПЛАТНИК
„НАШОГО ПРАПОРУ“**

дістає щомісяця безплатно

ОДИН ТОМ „УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ“

ПЕРЕДПЛАТА НА „НАШ ПРАПОР“

в краю разом з „Українською Бібліотекою“:

місячно з 1. томом	1 зл. 95 гр.
на 2 місяці з 2. томами	3 „ 70 „
чвертьрічно з 3. томами	5 „ 55 „
піврічно з 6. томами	11 „ 10 „
річно з 12. томами	22 „ 20 „

закордоном разом з „Українською Бібліотекою“ (12 томів) річно згори 32 зл., або їх рівновартість.

Нові передплатники „Нашого Прапора“ в краю дістануть всі попередні випуски „Української Бібліотеки“ по надісланні належитости за опакування й пересилку, числячи по 35 гр. за 1 том.

Адреса: ЛЬВІВ, КОСЦІЮШКА 1 а, чекkonto 500.277.

